

Overige planten

Catalogus 2026/2027

Ontwerp en tekst: Hans Prins
Fotografie: Hans Prins
© Copyright 2026: zie onderaan pagina

SPECIAAL ...

voor mensen die houden van avontuurlijk tuinieren en graag spelen met planten

Foto voorkant: *Musa basjoo*, de sterkste banaan voor de tuin
Foto achterkant: *Tropeolaeum speciosum* klimt graag in bamboe

INHOUD

Wat is exotisch tuinieren?	8
Bladstructuren	8
Ons klimaat en wat hier mogelijk is	13
Tabel 1 – het windchill effect	16
Winterbescherming	17
Het verbeteren van het klimaat in de tuin (microklimaat)	20
Waarom zou men eigenlijk half winterharde planten toepassen?	20
Planten in potten en bakken	21
Palmen	24
Palmen in pot	27
Varens	32
Bananen en gemberachtigen	40
Andere mooie bladplanten	46
Colocasia	46
Impatiens	49
Eucalyptus	50
“Hardy Dutch”	50
Groei	52
Standplaats	52
Grondsoort	53
Bloei	53
Winterbescherming	54
Eucalyptus en de opwarming	58
Insekten	62
Bosbranden	62
Fuchsia	63
Mimosa (Acacia)	64
Magnolia	65
Camellia	67
Winterhardheid	67
De hardste Camellia's	68
Thee	68
Enkele sterke soorten	70
Nieuwe soorten	70
Bodemeisen	71
Standplaats	71
Phormium en andere Nieuw Zeelandse planten	74
Patagonische planten	78
Harde en semi-harde Citrus	79
Vorstbestendige Avocado	81
.....	81
Exotisch Eten uit eigen tuin	82
Pawpaw (Asimina triloba)	83
Nieuwe ontwikkelingen	86

<u>BIJLAGE I aanbevolen boeken</u>	87
<u>Aanbevolen boeken</u>	87

VOORWOORD

Dit is de vijftiende editie van de niet-bamboes-catalogus van kwekerij “De Groene Prins”, die zo van de website geplukt kan worden. Het jaar 2025 was een jaar waarin zeer veel bamboe is terug gesnoeid wegens een insectenplaag (bamboemijt). Ook zijn paden verbreed en nieuwe zijn er bijgekomen

De collectie koudebestendige bergbananen is uitgebreid. Het teveel aan bamboe wordt regelmatig uitgestoken om plaats te maken voor nieuwe experimentele beplanting. Door totale bloei van **Phyllostachys nigra Boryana** en **P. nigra Henonis** is er veel ruimte ontstaan voor verandering.

De - nog altijd afnemende - kans op een stevige winter is ongeveer 10%. Dus gemiddeld eens in de 10 jaar moeten we sommige planten vervangen. En daar krijgen we de overige 9 jaar heel veel moois voor terug! Daarom plant ik bv. gewoon weer nieuwe mimosa's als ze een keer afgevroren zijn.

Van de verzameling Avocado's zijn de sterkste uitgeplant in de volle grond in 2025. In de koude kas heb ik mijn eerste vrucht al kunnen oogsten! Vermoedelijk een primeur in NL. Dankzij de opwarming van ons klimaat ben ik optimistisch over de toekomst, en heb ik ook **Citrus yuzu** buiten uitgeplant.

Het complete, actuele sortiment is te vinden op de website, klik daarvoor op “assortiment” op de hoofdpagina van www.degroeneprins.nl (Dit boekje is bijgewerkt tot januari 2026.)

Belangrijke nieuwtjes verschijnen als bericht op de website.

Tijdens de coronacrisis zijn alle planten voorzien van hun locatie(s). Elke border in de tuin heeft een naam gekregen. Daardoor kan er een overzicht worden gegenereerd van planten met hun locatie of per locatie een overzicht wat er groeit. Ook per groep is dit mogelijk.

De website wordt regelmatig bijgewerkt. Dat gebeurt vooral 's winters, want ik zit liever met mijn handen in de aarde dan achter de computer ...

Hans Prins, december 2025

Camellia 'Helen Bower' is in de loop der jaren een grote struik geworden die jaarlijks bloeit

Het prille begin van de exotische tuin op een weiland in 1990

Alles uit deze uitgave mag met bronvermelding vrij gebruikt worden

Tuinieren houdt u gezond

Voor veel mensen is tuinieren zó belangrijk geworden dat ze er veel vrije tijd (en geld) aan besteden. In onze eigen tuin kunnen we onze creativiteit kwijt; overheidsbemoeienis is er minimaal en we kunnen er een beetje vorst zijn over ons (mini)vorstendometje. We kunnen er tot rust komen en allerlei interessante ontdekkingen doen. In contact met een zelf gecreëerd stukje natuur kunnen we even vergeten hoe ontworteld wij leven van echte oernatuur, die in ons land niet meer bestaat. De samenleving, die steeds commerciëler en technischer wordt, is een volstrekt onnatuurlijke omgeving voor de mens geworden. Burn-outsyndromen en geestelijke problemen blijven toenemen. Om in deze op hol geslagen maatschappij in balans te blijven, is tuinieren één van de allerbeste remedies! Het tot stand brengen en verzorgen van een eigen tuin geeft een diepe bevrediging.

Wat is exotisch tuinieren?

“Exotisch” wil zeggen “niet inheems”. Strikt genomen tuinieren we allemaal met voornamelijk exotische planten, tenzij we een heemtuin hebben (die is uitsluitend aangelegd met inheemse planten). Wat precies inheems is, wordt dus bepaald door de geografische begrenzing van het land waar we (toevallig) wonen. Met de term “*exotisch*” bedoel ik hier “*met een exotische uitstraling*”. Typisch exotische planten (de zogenaamde “exoten”) zijn in dit verband bijvoorbeeld bamboe en palmen, die door hun vorm en structuur doen denken aan tropische vegetaties. Schitterende inheemse planten zoals de bekende waterlelie of de gele lis zijn ook zeer exotisch qua uitstraling, en passen dus prachtig in een exotische tuin. Exotische tuiniers zoeken naar combinaties van zulke planten met het doel om een paradijselijke sfeer op te roepen.

Het verlangen naar tropische paradijzen, dat vooral opspeelt tijdens langdurige kwakkelwinters, zal veel mensen bekend voorkomen. Misschien heeft het iets te maken met ons koloniale verleden, of met een soort oerverlangen naar “het” paradijs? Misschien ook met het besef dat zuivere en ongerepte natuur tegenwoordig voornamelijk nog in de tropen is te vinden? In ieder geval worden sommigen onder ons hevig opgewonden van een palm of een banaan die hier in de volle grond groeit! (Ook de heemtuin-liefhebbers, die vaak vol afschuw vinden dat zoiets hier niet thuishoort ...) De drijfveren achter het exotisch tuinieren hebben in ieder geval te maken met het verlangen naar de schoonheid en wildheid van de weelderige vegetatie zoals die nog steeds in de tropen is te vinden. Ben je eenmaal door dit verlangen gegrepen, dan is er maar één remedie: maak een exotische tuin!

Bladstructuren

Het blad bepaalt voor een groot deel het exotische karakter van een plant. Denk maar aan een banaan of een palm; deze planten zijn haast het “logo” van de tropen. Aan de andere kant kan ook heel fijn blad zoals b.v. van *Adiantum venustum* (venushaar) of *Albizia* een grote exotische uitstraling hebben. Stevig glanzend blad als van een *Ficus* treffen we aan bij de altijd groene *Magnolia grandiflora*, die dan ook essentieel is voor een exotische tuin. Voor het exotische junglegevoel is het het mooist als onze exoten jaarrond groen blijven, zodat er in de tuin altijd mooi blad is te zien. Planten die een uitgesproken mooie vorm hebben, worden in Engeland wel *architectonische* planten genoemd. (Er is daar zelfs een kwekerij die “Architectural Plants” heet.) In de exotische tuin gebruiken we vaak onderling sterk contrasterende blad- en plantvormen. Er is geen gewone term voor de *architectuur* van een plant. Planten met veel architectuur (palm, bamboe) hebben een vorm waar een grote zeggingskracht van uit gaat.

Voor grote tuinen: de reuzenbamboe *Phyllostachys parvifolia*

foto: Rory Whittle

Musa sikkimensis in volle glorie geeft een krachtige exotische uistraling

Alles uit deze uitgave mag **met bronvermelding** vrij gebruikt worden

Een jungletuin

Iedereen die wel eens door een stuk oerbos heeft gelopen, kent de ervaring van het binnenstappen in een andere wereld. Het is alsof men onder water duikt. Al het vertrouwde is opeens naar de achtergrond verdwenen; verleden en toekomst spelen even geen dominerende rol meer in je hoofd. Er is alleen de ervaring van het moment. De lucht is vochtig en ruikt naar aarde en zwammen. In de verte schreeuwt een aap of een papegaai. Het licht is gefilterd en groenachtig. Men is volledig *in* de natuur. De lezer zal wel begrijpen dat mijn voorkeur uitgaat naar een jungletuin. Dit is een tuin die de illusie oproept van een regenwoud (wat een oerbos vaak is). Zo'n tuin geeft rust.

Een jungletuin is opgebouwd uit vele tinten groen. Bloeiende planten zijn er wel, maar domineren niet zoals in veel "gewone" tuinen wel het geval is. De vorm van de planten zelf is hier belangrijk. Grote bladeren, liaanachtige klimplanten, varens en mossen bepalen de sfeer. Slingerende paadjes, druppelend water, rottende boomstronken vol paddestoelen - dat zijn typisch elementen van een jungletuin. Natuurlijk is een volwassen jungletuin binnen één mensenleven niet zo gemakkelijk te realiseren. De enorme bomen zoals die bijvoorbeeld in het gematigde regenwoud van Nieuw Zeeland groeien, zijn vele honderden jaren oud en zouden bovendien in ons klimaat (nog?) niet kunnen overleven. Toch is het mogelijk om binnen een tiental jaren al iets van de junglesfeer tot stand te brengen, door gebruik te maken van een uitgelezen assortiment planten dat vanuit de hele wereld bijeen gesprokkeld is.

Door de in West Europa periodiek voorkomende strenge winters (die zijn ondanks de opwarming nog steeds mogelijk) zijn we aangewezen op planten die zeer strenge vorst (15 tot 20 graden onder nul) kunnen overleven. Voor wat betreft de hoge beplanting, die voor een beschermend en altijd groen bladerdek moet zorgen, is de keus nogal beperkt. De allerhoogste bamboes zijn hierbij onmisbaar want een aantal zeer winterharde soorten blijft zelfs in het ruigste winterweer nog groen!

Het hoge bladerdek is van groot belang voor een gelijkmatig microklimaat in de jungletuin: de zon wordt getemperd maar de vorst eveneens en ook de invloed van wind wordt vermindert.

Overige essentiële elementen in een jungletuin zijn: water (in de vorm van één of meer vijvers, beekjes e.d. en beregening) en winddichte beschutting, vooral aan de noord- en oostzijde van de tuin.

Naarmate een jungletuin ouder wordt, gaat zo'n tuin steeds meer een eigen leven leiden: er komen allerlei dieren in wonen, en sommige planten ontwikkelen zich mooier dan in een gewone gangbare tuin mogelijk is. Sinds ik begon met de aanleg van de jungletuin van de kwekerij zijn er allerlei vogels komen wonen, na een jaar of 10 ook ringslangen en groene kikkers en sinds enkele jaren eekhoorns.

Grote zwermen spreeuwen in de herfst en winter overnachten graag in de hoge bamboebossages en zorgen voor een flinke bemesting.

In een ondoordringbaar deel van de tuin houden reeën zich af en toe op.

Foto volgende pagina: recent geïntroduceerde olifantsoor (*Colocasia gaoligongensis*) doet het goed in de beschutte wintergroene jungletuin.

Alles uit deze uitgave mag **met bronvermelding** vrij gebruikt worden

Ons klimaat en wat hier mogelijk is

Sinds 1988 is door nog onbekende oorzaken de gemiddelde jaartemperatuur in onze omgeving 1 graad hoger geworden en zijn er in korte tijd veel temperatuurrecords gebroken. Het is geen geleidelijke opwarming: er wordt door deskundigen gesproken van een trendbreuk. Deze warmere fase van ons klimaat betekent ook meer neerslag, met name in najaar, winter en voorjaar. Voor de exoten prima, maar het kan incidenteel nog steeds heel hard vriezen zoals op 2 maart 2005 hier pijnlijk duidelijk werd met 22 graden onder nul.

De klimaatverandering lijkt zich inmiddels steeds sneller te voltrekken. In 2006 en begin 2007 is er een record hoeveelheid records gesneuveld. Pessimisten voorspellen nu - als reactie op het vele smeltwater dat in de Noordelijke Atlantische Oceaan stroomt - een stagnatie van de warme golfstroom. Dat zou tot gevolg kunnen hebben dat we aan de vooravond van een nieuwe ijstijd staan in plaats van een subtropische toekomst!

Optimisten zien echter dat de huidige opwarming ongekende mogelijkheden biedt. Steeds meer soorten palmen, eucalyptus enz. kunnen met toenemende kans op succes de volle grond in!

Omdat de neerslag vooral in het winterseizoen toeneemt, moeten we tegenwoordig wel meer aandacht besteden dan voorheen aan een goede drainage van de bodem.

De gemiddelde jaartemperatuur over 2022 (De Bilt) is uitgekomen op de bijna subtropische waarde **11.6** – één van de warme jaren sinds de metingen in 1706 begonnen en ver boven het langjarig gemiddelde over de periode 1981-2010 van **10.1**; 2024 eindigde op **11,8** (De gemiddelde jaartemperatuur in deze eeuw schommelt rond 11.0)

Daarom doen tegenwoordig zelfs olifantsoren het in de volle grond. Zie foto vorige pagina van een winterharde Taro.

De opwarming gaat gepaard met af en toe zeer droge en warme zomers, waar sommige planten niet tegen kunnen. Grootbladige Rhododendrons bijvoorbeeld kunnen dat niet goed aan evenals sommige varens.

Ook inheemse bomen als eiken en beuken zijn verzwakt, en sommige sparren zijn uit onze bossen aan het verdwijnen. Het is tijd voor grote aanpassingen in onze bosbouw!

Het zijn spannende tijden voor de exotische tuinier/ster, want de gemiddelde jaartemperatuur in NL is nu op hetzelfde niveau aan het komen als die van b.v. Christchurch in Nieuw Zeeland (11.7) en zelfs hoger geworden dan van Dunedin (10.2).

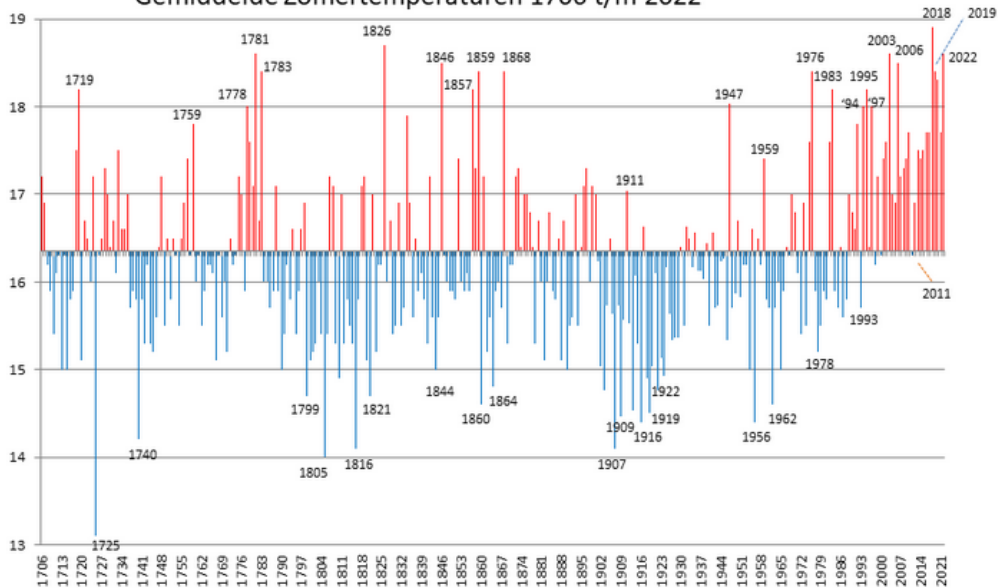
Iedereen die de botanische tuinen van deze twee steden heeft bezocht, zal gezien hebben welke prachtige planten daar staan. Ook de neerslaghoeveelheid en de verdeling hiervan over het jaar begint enigszins op die van delen van het Zuider Eiland te lijken. Daarmee komt mogelijk een weelde aan nog vrij onbekende planten binnen ons bereik!

De laatste jaren zijn er dan ook steeds meer Zuidelijk-halfgrond-planten aangeplant in de jungletuin, waaronder veel soorten Eucalyptus.

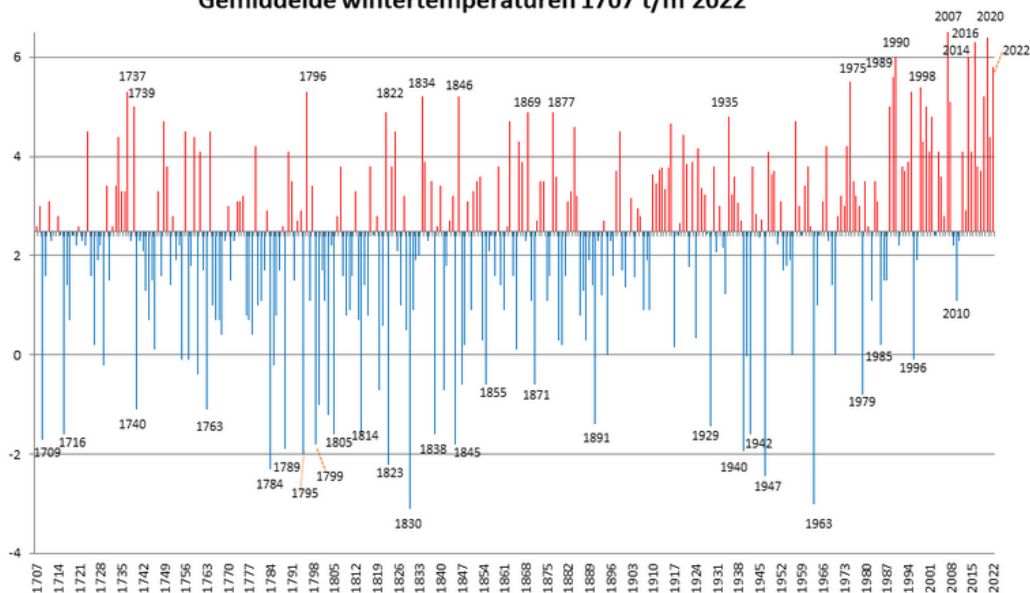
Maar blijf op uw hoede voor extreme temperaturen!

Deze komen gemiddeld eens in de 10 jaar voor, maar de winters 2009 tot 2013 vormden een onverwacht koude reeks. Dan kan het bedekken van een palm met b.v. een oude slaapzak net het verschil maken tussen leven en dood.

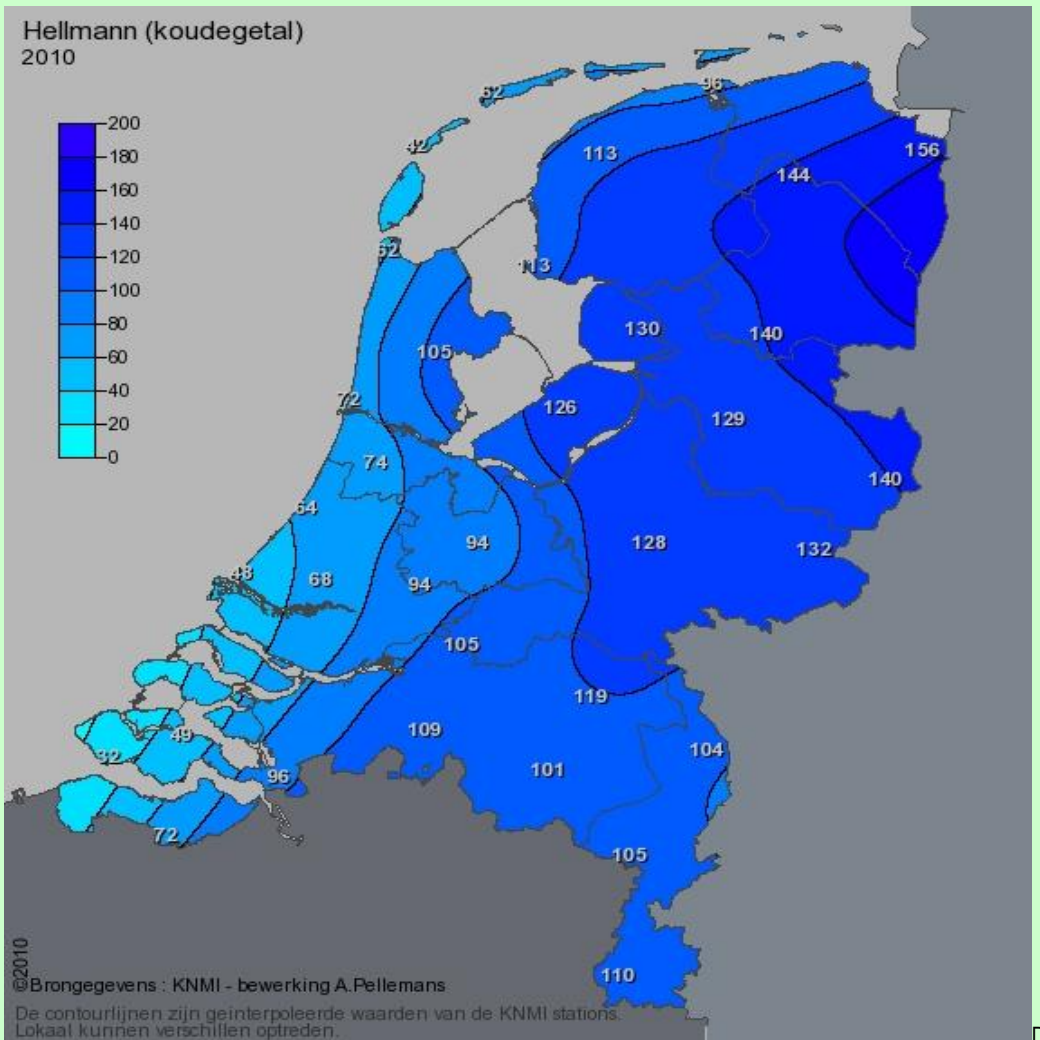
Gemiddelde Zomertemperaturen 1706 t/m 2022

Gemiddelde wintertemperaturen 1707 t/m 2022

Hellmann (koudegetal) 2010

De strengheid van een winter kan worden uitgedrukt in het Hellman-getal: de som van alle etmaalgemiddelde temperaturen van 1 november van het voorafgaande jaar tot en met 31 maart van het genoemde jaar. Het wordt verkregen door over dit tijdvak alle etmaalgemiddelde temperaturen beneden het vriespunt te sommeren met weglating van het minteken. Deze kaart laat de verdeling van de Hellman-waardes over ons land zien in de lange winter van 2009-2010. Steenwijkerwold kwam uit op ongeveer 130 en er ontstond veel schade in de tuin.

PAS OP: vorstbestendig is iets anders dan **winterhard!**

Als voorbeeld neem ik *Eucalyptus neglecta*. Velen beschouwen deze als "winterhard tot -18". Strikt genomen is deze boom echter slechts vorstbestendig hetgeen wil zeggen dat hij strenge vorst aankan (mits het dan niet waait). Bij **zeer strenge** vorst vriest de boom soms terug tot de grond. Meestal loopt hij dan wel weer uit en staat er binnen enkele jaren weer een nieuwe boom – dus is hij strikt genomen wel winterhard, maar velen zullen een dergelijke boom toch niet als winterhard bestempelen juist omdat hij kan terug vriezen of in ernstige gevallen niet meer terugkomt.

Winterbescherming heeft alleen zin wanneer de bodem goed afwatert!

Een goed afwaterende bodem (of kuip bij kuipplanten) is een absolute voorwaarde voor succes. Wortels die 's winters te nat zijn, gaan gauw rotten en dan is winterbescherming zinloos.

Als u vindt dat de planten zich maar moeten zien te redden zonder winterbescherming, doe dan in ieder geval wel iets aan bodembedekking. Zorg 's winters voor een 20 tot 30 cm dikke laag denneschors of gehakseld materiaal aan de voet van de plant. Zo'n laag isoleert alleen goed als er veel lucht in zit. Ook in de natuur is de bodem immers steeds bedekt met een verterende laag afgevallen blad, takjes etc.

De volgende stap is het inpakken van de kwetsbaarste exoten. Wacht hier zo lang mogelijk mee! Maar komt er droog vriezend weer, dan niet langer gedraald: eerst de jongste planten inpakken in stro (b.v. kleine *Camellia*'s) of desnoods jute zakken. Oude vitrage voldoet ook, evenals vliesdoek. Zorg dat alles op zijn plaats blijft zitten (b.v. met touw en stenen of stukken hout). Is er zeer strenge continentale kou op komst en dreigt er een elfstedentocht, dan dient de verpakking extra dik te zijn. Dek in noodgevallen planten geheel af met b.v. een oude slaapzak.

Belangrijk: de temperatuurbelasting wordt ook bepaald door de wind. Het extra afkoelings-effect betekent dat b.v. windkracht 6 bij -2°C gelijk staat aan -12°C bij windstil weer!!!

Kijk dus niet alleen op de thermometer, ook op onderstaande tabel!

windkracht												
2	8	6	4	2	0	-2	-4	-6	-8	-10	-12	
3	7	5	3	1	-2	-4	-6	-8	-11	-12	-15	
4	6	4	2	-1	-4	-6	-9	-10	-13	-15	-18	
5	4	2	-1	-4	-7	-10	-13	-15	-18	-21	-23	
6	3	1	-2	-6	-9	-12	-15	-17	-20	-23	-27	
7	2	-1	-4	-8	-11	-14	-18	-19	-23	-27	-31	
8	0	-3	-5	-9	-13	-16	-19	-22	-26	-30	-34	
temperatuur=>	+8	+6	+4	+2	0	-2	-4	-6	-8	-10	-12	

Tabel 1 – het windchill effect

Het begrip “winterhardheid” heeft alleen betekenis als je over een bepaald gebied praat. Winterhard in Cadzand is iets heel anders dan winterhard in bv. Twenthe! Planten die hier in Steenwijkerwold winterhard zijn, zijn vrijwel zeker winterhard in heel Nederland.

Hier worden elk jaar alleen bananen en vederpalmen (*Jubaea* en *Butia*) ingepakt. Verder alleen de jonge aanplant die de eerste winter moet gaan doorstaan.

De allerlaagste temperatuur die ooit gemeten werd in Nederland was -27.4 °C in Winterswijk (dat zijn naam dus wel eer aan deed!) op 27 januari 1942. Bij zulke extreem lage temperaturen vriezen een groot aantal tuinplanten dood die in onze streken toch wel als winterhard beschouwd worden.

Wintergroene planten zijn bij strenge vorst gevoelig voor zonneschijn en schrale wind. Deze planten moeten 's winters zo veel mogelijk beschaduwd en uit de wind staan.

Minimumtemperaturen rond de -20 °C komen in ons land af en toe voor, en een aantal exoten kan daar nog net tegen. Aan de kust, en dan vooral in Zeeland, komt nachtvorst minder vaak voor en is minder extreem. Exoten als Eucalyptus en Camellia hebben het daar dan ook een stuk gemakkelijker.

Het is niet alleen de temperatuur die beslissend is voor de winterhardheid van een plant. De volgende factoren (in volgorde van belangrijkheid) zijn net zo beslissend:

- een goed afwaterende bodem (op zompige grond gaan veel planten dood);
- de leeftijd van de plant (zeer jonge planten kunnen minder hebben);
- de standplaats (op onbeschutte plaatsen krijgen planten meer te verduren);
- de voedingstoestand (planten met voedselgebrek kunnen minder hebben);
- een laag strooisel (vaak "mulch" genoemd) op de grond, b.v. schors (zonder deze laag hebben de wortels meer te lijden).
- de duur van de vorst (de strenge winters 2009/2010 en 2012/2013 duurden bv. extreem lang – dus veel bevroren planten, terwijl de min. temperatuur 'slechts' -14°C was)
- het tijdstip waarop de kou invalt (zeer vroege of zeer late vorst is veel gevaarlijker)

Deze factoren zullen bij de meeste tuiniers wel bekend zijn. Er zijn echter meer zaken van belang, zoals het weerpatroon gedurende de winter. Een *plotselinge* inval van strenge vorst is altijd ongunstig. Wanneer planten de tijd krijgen om zich op vorst in te stellen, kunnen ze veel meer kou hebben. Een geleidelijke opbouw van de koude is voor planten het best. Een zachte periode tussen twee zeer koude periodes in kan sommige planten uit de winterrust doen ontwaken. Hierdoor kan toch schade ontstaan aan planten die op zichzelf wel winterhard zijn. Dergelijke planten reageren dus op temperatuur. Er zijn ook planten die op de daglengte reageren. Als de dagen langer worden, komen ze uit de winterrust. Komt er dan alsnog winterweer, dan kunnen deze planten ook schade oplopen.

Eén van de ontdekkingen in de jungletuin is de volgende: Zonminnende planten die onvoldoende zonnig staan, verliezen aan winterhardheid!

Winterbescherming

Als bescherming tegen extreem winterweer kunnen rietmatten, oude vitrage, jute zakken of vliesdoek gebruikt worden. Het materiaal moet lucht doorlaten om broei en daardoor rotting te voorkomen.

Vaak worden met de beste bedoelingen de ergste fouten gemaakt. Daarom zet ik de meest voorkomende manieren om planten te mishandelen op een rij:

Ga je prachtige exoten nooit doodknuffelen door ze met plasticfolie in te pakken!

Deze fout wordt helaas nog vaak gemaakt. In het algemeen gaan planten dood als ze geen lucht kunnen krijgen; ze rotten dan gewoon weg. Inpakken is prima, maar dan *luchtig* met stro, riet, coniferentakken etc. (Boomvarens en bananen vormen een uitzondering en kunnen korte tijd met noppenfolie beschermd worden)

Ga ze ook nooit in de zon ontdooien!

Is ondanks alle zorgen de *Trachycarpus*, die misschien wel als vakantie-souvenir werd meegenomen, in het schuurtje toch bevroren geraakt, dan is ontdooien in huis of -nog erger- in de

zon, zeker fataal. Heel langzaam in de schaduw boven nul laten komen is de enige manier waarop zo'n plant nog een kansje heeft.

***Aspidistra eliator* 'Variegata'** vormt een mooi contrast met de beschermende bamboe

Trachycarpus wagnerianus in de winter, de sneeuw beschermt het blad

Deze *Trachycarpus fortunei* staat in de volle grond, en wordt voor alle zekerheid 's winters "aangekleed" met riet; dit isoleert de stam prima, en er is toch nog enige ventilatie mogelijk.

Zo lang de temperatuur boven -10°C blijft, hoeft er **bij windstil weer** nog geen winterbescherming te worden aangebracht. Bij strenge vorst ziet de zelfde plant er zo uit:

Het verbeteren van het klimaat in de tuin (microklimaat)

Om zo veel mogelijk van de warmte van de zon te profiteren, moet een exotentuin beschermd worden tegen de wind. In een besloten tuin is optimale groei (en bloei) mogelijk. Zo lang de wind vrij spel heeft, kunnen temperatuur noch luchtvochtigheid voldoende oplopen. Vindt u een besloten tuin te benauwend en wilt u uw mooie uitzicht niet kwijt? Probeer dan alleen wat exoten tegen het huis aan en kies voor het overige uitsluitend uit de allersterkste planten.

De beste verbetering van het tuinklimaat ontstaat door een muur.

Hoewel hiervoor doorgaans weinig begrip bestaat bij welstandscommissies en burens, gaat er niets boven een ommuurde tuin. Vooral aan de noord- en oostkant helpt een muur! Een veel gebruikt alternatief is natuurlijk een schutting, liefst van natuurlijk materiaal. Heeft u een met geïmpregneerd hout gemaakte schutting om de tuin, de in deze tijd zo immens populaire “sigarendoos”, dan is daar met klimplanten veelal nog een hoop aan te verbeteren. Hoe dichter, hoe beter. Heeft u een dichte coniferen haag om de tuin? Niet te snel rooien, tenzij u er een muur voor in de plaats kunt zetten. Zo'n saaie haag is altijd wel op te fleuren met **Clematis** en **Lonicera**. Als de haag oud en onderaan kaal is, dan kan rooien onontkoombaar zijn. Alleen **Taxus** kan als verjongingskuur verteruggesnoeid worden; andere coniferen verdragen dat niet. Bij een muur blijft de minimumtemperatuur bijna 2 graden hoger dan midden in de tuin doordat steen in de zon warmte opneemt, waardoor de afkoeling 's nachts minder is.

In een bamboebosje is de minimumtemperatuur ongeveer 1 graad hoger omdat het bladerdak de afkoeling afremt. Het wordt er ook bijna 4 graden minder warm in de zomer! Op zo'n plek doen varens het dan ook goed.

Nog een verbetering van het microklimaat is mogelijk door een stukje zuidhelling te creëren, dit werkt vooral goed bij mediterrane planten. Het bedekken van de grond met lavagrit of basalt splits werkt zeer gunstig doordat dit materiaal zonnewarmte goed opneemt.

Waarom zou men eigenlijk half winterharde planten toepassen?

Dat is een vraag die – terecht - iedere keer na een strenge winter weer opduikt. Een reeks venijnige winters van 2008-2013 hebben inderdaad een spoor van vernieling door exotische tuinen getrokken! Het is begrijpelijk dat sommigen dan afhaken en terugvallen op de gebruikelijke, beter winterharde tuinplanten; in het ergste geval wordt de tuin zelfs dicht gelegd met steen. Geen gedoe meer, geen onderhoud. Dag vogels, dag bloemen ...

Liefhebbers van exotische planten geven echter niet gauw op! Voor deze mensen is het een grote uitdaging om een tuin te hebben die er on-nederlands uit ziet. Zij beschermen hun kostbare exoten op allerlei manieren, ook al gaat hun tuin er 's winters als een soort vluchtelingenkamp uitzien. Want veel van hun planten zijn zó ontzettend mooi ... Dat valt niet uit te leggen, dat zie je of je ziet het niet.

Omdat niet iedereen zo ver wil gaan, heb ik achterin bijlage II opgenomen. Hierin staat een selectie van de best winterharde exoten genoemd, die geen winterbescherming behoeven in de gemiddelde winter. Alleen bij strenge tot zeer strenge vorst moeten deze planten een handje geholpen worden, net zoals dat voor “gewone” tuinplanten nodig is.

Zaailingen van **Cordyline australis** “Zuidland” ondergaan hun eerste winter in 2005 met minimum temperaturen rond -10°C zonder probleem. De sneeuw biedt een beetje bescherming, maar versterkt 's nachts de vorst. In de winter van 2008-2009 zouden ze helaas terugvriezen om in de winter van 2009-2010 de genadeklap te krijgen.

Planten in potten en bakken

Steeds meer worden planten niet in de volle grond, maar in bakken geplant. Het is belangrijk dat er dan hoogwaardige potgrond (het zogenaamde “professioneel substraat”) wordt gebruikt, eventueel vermengd met tuingrond. In tuincentra is dit product niet te vinden, het wordt op de kwekerij verkocht in zakken van 70 liter.

Verder moeten potten en bakken beschermd worden tegen grote temperatuur-schommelingen, omdat plantenwortels het meest gevoelige deel van de plant uitmaken. In de volle grond heerst door aardwarmte immers een veel constantere temperatuur dan in een kuip. Metalen plantenbakken zijn ongeschikt voor beplanting: metaal neemt veel warmte op in de zomer waardoor wortels afsterven. In de winter koelt het enorm af waardoor de grond te koud wordt. Met hout of piepschuim als isolatie kan het goed gaan.

Voor de plant gaat er niets boven de volle grond! Als de tuin geheel betegeld is, en planten moeten noodgedwongen toch in bakken groeien, zal het resultaat soms tegenvallen. Als het ook maar enigszins kan, probeer dan een tegel weg te halen en een plant de volle grond te gunnen.

Behalve hoogwaardige potgrond is ook een goede afwatering in de bakken van levensbelang: het overtollige water moet vlot kunnen wegzakken. Gewone tuingrond kan te klef en compact van structuur worden, waardoor wortels kunnen “stikken”, vandaar het advies om goede potgrond te gebruiken. Toevoegen van perliet (gepofte lavakorrels) helpt om te kleffe grond luchtig te maken.

Door de beperkte wortelruimte in een pot is regelmatige voeding en bewatering essentieel voor een goed resultaat. Gebruik een fertoemeter om de voedingstoestand te controleren. (zie kader blz. 28)

Deze boomvaren (***Cyathea cooperi***) is niet winterhard en móet dus wel in kuip worden gekweekt. Zo'n weelderige groei is alleen mogelijk bij een optimale verzorging en standplaats!

Op de kwekerij wordt volop geëxperimenteerd met allerlei nieuwe planten. In hoeverre al deze nieuwelingen blijvend een plaats in de tuin - en dus in het assortiment - zullen gaan innemen, hangt sterk af van de groei en bloei onder de harde Steenwijkerwoldse condities. Planten, die ondanks afdoende winterbescherming niet standhouden, worden hoogstens nog als kuipplant in het assortiment opgenomen. Zo zijn b.v. alle boomvarens in de volle grond verdroogd door onvoldoende winterbescherming in februari 2003 (dit was overigens de droogste en zonnigste februari uit de geschiedenis). Leren gaat met vallen en opstaan ... Inmiddels is gebleken dat met grondige winterbescherming *Dicksonia antarctica* op beschutte, licht beschaduwde plekken overleven wil hier in de tuin!

Deze zuidelijkst groeiende Nikaupalm (de 'Óceana') komt uit de Nieuw Zeelandse Chatham Islands, helaas is het voor ons vooralsnog een kuipplant.

Vanaf 2018 worden (semi?)winterharde *Schefflera*'s uitgeplant en geobserveerd. Hopelijk zonder al te veel slakkenvraat.

Palmen

Palmen in de tuin kán in ons land, maar alleen met een winterbescherming van stro en/of rietmatten bij strenge kou. Maak niet de fout om daarvoor plastic folie te gebruiken, waardoor rotting kan optreden. Zorg ervoor dat het hart van de palm 's winters droog blijft door het blad als een puntmuts samen te binden. Kies een warme en beschutte plek. Tijdens het groeiseizoen verlangen palmen veel voeding. Controleer de mestconsumptie bij voorkeur met een fertometer, en verbaas u over de enorme honger van een palm! **Zorg er vooral voor dat de bodem goed afwatert en dat de palm in de winter iets droog blijft!**

De zeer langdurige winter van 2009 heeft ongenadig toegeslagen en veel palmenliefhebbers gedeprimeerd die gehoopt hadden dat het zonder winterbescherming ook wel goed zou gaan. De gemene winters die daarna gekomen zijn, heeft sommige palmenliefhebbers doen afhaken. Begrijpelijk, maar niet nodig als u voor goede winterbescherming kunt zorgdragen. Een aantal soorten kan de winter in de volle grond alleen doorkomen met bijverwarming tijdens matige tot strenge vorst. Deze palmen zijn hieronder geel gemarkeerd. De groen gemarkeerde hebben geen bijverwarming nodig, alleen bij strenge vorst luchtige bescherming (vliesdoek, rietmatten). Koop daarom alleen palmen als u bereid bent iets aan winterbescherming te doen! De wortels die aan de voet van de stam ontstaan, moeten 's winters met een flinke mulchlaag worden beschermd. Pas op voor de stekels op de bladstelen van sommige soorten!

De volgende soorten zijn doorgaans leverbaar:

Butia capitata Relatief snel groeiende vederpalm met blauwgroen blad dat sierlijk gebogen is. Deze en de volgende soort moeten in de winter goed beschermd worden tegen nattigheid!

Butia eriospatha Een variabele soort die sterk lijkt op een groene vorm van *B. capitata*, maar deze is wegens de herkomst hoog uit de bergen van Zuidoost Brazilië iets harder en beter bestand tegen ons klimaat. Deze palm groeit bij veel lagere temperaturen dan *B. capitata*, en lijkt vooralsnog een betere vederpalm voor ons klimaat te zijn! Het valt op dat deze palm lang doorgroeit in het najaar ondanks de lagere temperatuur en tevens zeer vroeg in het voorjaar weer begint te groeien. De winters na 2008 waren streng, bescherming met stro en vliesdoek plus lichtslang voor wat extra warmte vanaf matige vorst was nodig.

Chamaerops humilis Inheems in Europa, en behoorlijk sterk is deze waaierpalm die uitlopers maakt. De plant blijft lang struikachtig, maar kan ook een slank stammetje maken. Op goed doorlatende bodem met bescherming tegen winterse neerslag is deze palm (volle zon!) vrij goed in de tuin te houden. Er zijn 2 opvallend mooie vormen in omloop: 'Volcano' een compacte vorm uit Italië met een beetje viltige beharing en

'Cerifera' met blauwachtig blad uit het Atlasgebergte, dit is de sterkste vorm

Jubaea chilensis (Chileense wijnpalm) deze langzame groeier doet het volgens kenners alleen goed in de volle grond omdat deze vederpalm enorme wortels wil maken; zaailingen (en grotere exemplaren op bestelling) zijn soms leverbaar; De palm verdraagt op oudere leeftijd korte tijd tot 15 graden vorst. Het is de hardste (en de duurste) van de vederpalmen. De Jubaea kan op oudere leeftijd werkelijk kolossale afmetingen bereiken, dus zorg voor een ruime plek b.v. solitair in een gazon. Meer nog dan andere soorten is deze gevoelig voor verrotting van de speer! Preventief spuiten in de winter met een breed spectrum anti/schimmelmiddel schijnt te werken. Is nog iets sterker dan *Butia eriospatha*. Voor palmenliefhebbers is dit de ultieme uitdaging! Bij Artis in Amsterdam staan ze onbeschermd buiten.

Jubutia Uiterst zeldzame hybride: *Jubaea x Butia*, soms is de volgende generatie die hieruit gezaaid is leverbaar (de zogenaamde F2-zaailingen). Doel is een palm met de robuustheid van een Jubaea en de groeisnelheid van een Butia. In de toekomst komen wellicht meer kruisingen in omloop, het zijn echte liefhebbersplanten.

Phoenix canariensis Snel groeiend, relatief zeer goedkoop en zeer populair! Het is een prima palm om winterbescherming op te "oefenen". Overleeft al een jaar of 30 in een tuin in het Westland dankzij grondige winterbescherming met een tijdelijke geïmproviseerde kas met bijverwarming. Groeit al bij relatief koel weer, en heeft in de zomer veel water en voeding nodig. Kan reusachtig groot worden!

***Sabal minor* 'Louisiana' en 'Birmingham'** mooi blauwgroen blad, groeit zeer langzaam en vormt geen stam; heeft hier 20 graden vorst onbeschermd goed overleefd; kan heel soms opeens afsterven, afkomstig uit het ZO. van de Verenigde Staten. In de zomer veel water, in de winter tamelijk droog houden. Heeft veel hitte nodig in de zomer. Eén van de weinige palmen die hier zonder bescherming weet te overleven.

Rhapidophyllum hystrix Net als ***Sabal minor*** zeer winterhard (tot -20 °C) maar bij ons door warmtegebrek erg langzaam groeiend. Heeft veel hitte nodig in de zomer. Lichte schaduw geeft het mooiste resultaat.

Syagrus romanzoffiana Een sierlijke palm die aan de kokospalm doet denken. In 2009 zijn planten uit het hooggelegen Santa Catarina gebergte (Brazilië) beschikbaar gekomen, die meer vorst verdragen en bij lagere temperaturen al groeien. Echt iets voor liefhebbers die ook willen experimenteren. Is alleen met veel bescherming zoals voor ***P. canariensis*** in de tuin te kweken.

***Trachycarpus fortunei* (syn. *Chamaerops excelsa*)** De meest geschikte soort, die zich reeds vele jaren bewezen heeft. Groeit in de volle grond na enkele jaren redelijk snel, en kan een stam van enkele meters hoog vormen. Hard tot -15 °C, maar heeft op de kwekerij zonder problemen -22°C doorstaan met winterbescherming! Groeit goed bij lage temperaturen. **Pas op voor planten met dunne stammen en weinig wortels! Dat is vragen om problemen in de komende winters! Exemplaren die aan de wortelhal met een lichte kromming omhoog groeien** zijn doorgaans winterharder dan de rechtop groeiende. Een zeer vormenrijke soort, waarschijnlijk vaak gekruist met de volgende:

Trachycarpus 'takil' als *T. fortunei*, maar robuuster en naar verluidt nog iets beter winterhard. Veel palmen die als fortunei verkocht worden zijn in werkelijkheid de "nep-takil" of hybriden daarvan. De takils die in het verleden zijn verhandeld, betreffen veelal de vorm 'Naini Tal', een uiterst krachtige groeier, die wel een halve meter stam per jaar kan maken! Overigens is dit een *Trachycarpus* waarvan de juiste naam nog moet worden vastgesteld, aangezien de échte takil volgens ingewijden zelden in het Westen is geïntroduceerd. Inmiddels zijn er wel zaailingen van de 'echte' takil in omloop gekomen. *Trachycarpus* sp. Kumaon uit hetzelfde gebied is de meest sterke vorm.

Trachycarpus wagnerianus is een gedrongen groeiende vorm van *T. fortunei* die weliswaar gemiddeld iets minder hard is maar meer wind verdraagt en minder ruimte inneemt. Een aanrader! Een kruising tussen deze soort en *T. fortunei* wordt soms aangeboden onder de naam 'Takaghi'.

Trachycarpus princeps is een aanrader met blauwgrijs, strak blad, groeit langzaam en moet beschermd worden tegen strenge vorst.

Zie voor nog veel meer informatie over *Trachycarpus* <http://palmvrienden.net/lapalmeraie/2010/05/trachycarpus-soorten/>

Trachycarpus princeps (foto) Dit is een recent ontdekte vorm met blad dat aan de onderkant blauwachtig bewaasd is. Jonge planten zijn leverbaar, maar er is nog onzekerheid over de hardheid. Onder de naam 'sp. Nova' is een snelgroeiende, matig vorstbestendige soort in omloop gekomen, waarvan zaden ten onrechte als *T. princeps* werd verkocht. Die soort lijkt wel wat op *Tr. Martianus*.

Trachycarpus manipur Van deze fraaie soort uit Noord India met opvallend grote bladeren, die net als *T. princeps* aan de onderkant blauw-wit berijpt zijn, zijn zaailingen in omloop gekomen. De winterhardheid is matig. In het wild is deze soort uiterst schaars, en er zijn in het westen nog geen volwassen exemplaren bekend. Een must voor de palmenfreak.

Trithrinax brasiliensis Er zijn berichten dat deze langzaam groeiende soort zich goed zou houden in ons klimaat. Hij doet een beetje denken aan een *Trachycarpus*, maar dan met naalden op de stam.

Trithrinax campestris Een Zuid Amerikaanse soort uit de bergen, die het meestal volhoudt in ons land als er voor droge omstandigheden in de winter wordt gezorgd. Meer zekerheid over de houdbaarheid in ons klimaat zullen we pas over een aantal jaren hebben. Pas op voor de stekels!

Washingtonia robusta

Washingtonia filifera Populaire palmen, die gemakkelijk hybriden vormen. De zuivere soorten kunnen alleen uit wild zaad gekweekt worden. Heel veel (té veel naar mijn smaak) in Mediterrane landen aangeplant naast *Phoenix canariensis*. Snel groeiend en daardoor goedkoop, wat deze palm geschikt maakt om te oefenen met winterbescherming. Herstelt zich snel na vorstschade, mits het groeipunt (de "speer") intact is gebleven.

W. filifera kan meer vorst hebben dan *W. robusta*.

Uit zaad gekweekte palmen vertonen onderling kleine verschillen in hardheid!

Overige palmen, die soms door de ware liefhebber met bijverwarming m.b.v. kerstverlichting in leven worden gehouden in de volle grond, zijn soms voorradig zoals *Chamaedorea*, *Rhopalostylis*, *Brahea* e.a. half winterharde soorten. Het zijn stuk voor stuk prachtige kuipplanten.

Nooit mest in de bladoksels of het hart van een palm laten komen!!!

Meer lezen?:

"Palms won't grow here and other myths", Warm Climate Plants for Cooler Areas, door David A. Francko, uitgeverij Timber Press

"Winterharte Palmen", Mario Stähler, uitgeverij medemia, ISBN 978-3-940033-01-7

Palmen in pot

Denk er aan dat Palmen in pot kwetsbaarder zijn dan in de volle grond, waar aardwarmte voorkómt dat de wortels aan té lage temperaturen worden blootgesteld. Een *Trachycarpus fortunei*-blad b.v. loopt onbeschermd pas schade op vanaf ongeveer -12°C , terwijl de wortels al vanaf -6°C beginnen dood te vriezen!

Washingtonia's en Phoenixpalmen verdragen aan de wortels niet meer dan -2°C .

Dit verklaart waarom palmen in pot er soms goed uitzien tot in het voorjaar, om dan plotseling bruin te worden na de eerste warmte in het voorjaar.

Trachycarpus fortunei

Jubaea (links) en een flinke ***Butia eriospatha*** (rechts) domineren de Mediterrane tuin. In de winter werd er folie over de ijzeren bogen getrokken om de beplanting te beschermen. Omdat dit in de doorsnee tuin niet kan, en omdat het folie 's winters toch kapot woei, ben ik met deze manier van winterbescherming gestopt. Deze foto dateert van mei 2008. Vijf strenge winters achter elkaar zouden nog volgen en het aanvankelijke optimisme flink doen temperen. Alleen wat lagen vliesdoek ter bescherming bleek onvoldoende te zijn. In een beschutte tuin binnen de bebouwde kom is dat doorgaans wel genoeg, maar in het buitengebied is meer nodig.

De zeer zachte winter van 2014 heeft de belangstelling voor palmen weer wat aangewakkerd. Gelukkig maar, want een exotische tuin kan echt niet zonder palmen!

Inmiddels (2024) worden palmen steeds meer toegepast, vooral ***Trachycarpus***.

Als kweker gebruik ik met veel profijt sinds 6 jaar de fertometer in mijn kwekerij. Dit simpele maar doeltreffende apparaat signaleert de actuele voedingsconcentratie bij de wortels van de potplant. Je weet dan na een meting of er voldoende direct opneembare voeding aanwezig is, dus of er nog voldoende voedingsvoorraad is. Bij regelmatig gebruik kun je eventuele mesttekorten tijdig corrigeren. De ene plant verbruikt nu eenmaal meer voeding dan de ander!

Zogenaamde 'Anorexia-planten' die te lang in dezelfde pot hebben gestaan met meer wortels dan aarde in de pot moeten eerst verpot worden naar een ruimere pot met verse potgrond. Pas dán heeft een meting weer zin!

Een jonge *Trachycarpus wagnerianus*. Bodembedekking van gehakseld snoeihout beschermt de bodem en daarmee de wortels tegen de winter.

Met een infraroodlamp kunnen palmen de winter door komen zonder inpakken, mits beschermd tegen regen en sneeuw. De juiste afstand wordt hier uitgetest, want te veel warmtestraling moet worden voorkomen. Een regelbare thermostaat, voor **Jubaea** op deze foto ingesteld op -5°C , zorgt er voor dat vanaf matige vorst de lamp aan gaat. (Infrarood lampen worden o.a. gebruikt om pasgeboren kuikentjes warm te houden.)

De simpelste bescherming voor kleine palmen is als volgt: plaats er bij nadering van winterkou een grote kuip, gevuld met stro, overheen of desnoods een flinke kartonnen doos. Zodra het kan, deze weer verwijderen!

Iets grotere palmen geheel inpakken met luchtig stro en omwikkelen met vliesdoek geeft een prima bescherming. Eventueel kan er eerst elektrisch verwarmingsdraad of lichtslang om de palm heen gewikkeld worden, maar pas op voor hoge temperaturen onder het stro!

Het hart van de palm preventief behandelen met een breedwerkend schimmelwerend middel wordt door verschillende deskundigen aangeraden.

Grote palmen kunnen effectief beschermd worden door er een tijdelijk kasje omheen te bouwen van latten en dikke noppenfolie. Dan wel veel luchten!

Syagrus romanzoffiana is een Braziliaanse palm die het in de jungletuin zonder verwarming niet heeft gered. Bijverwarming in de winter is hiervoor beslist nodig!

Alles uit deze uitgave mag met bronvermelding vrij gebruikt worden

Varens

Net als bamboe, verlangen varens regelmatig water en voeding. Het overgrote deel van de varens verdraagt geen felle zon, vooral niet tussen 10 en 17 uur. Flink gefilterd zonlicht kan geen kwaad. Veel soorten groeien ook zonder direct zonlicht prima. In dit overzicht sla ik de meest bekende varens (zoals bv. *Matteuccia*) even over, hoewel die ook mooi zijn. In onderstaand overzicht heb ik me beperkt tot mijn favoriete varens.

NB

Sommige varens zijn slakken voer: ***Adiantum pedatum***, ***Pteris wallichiana*** en ***Coniogramme*** hebben het in de jungletuin daarom erg zwaar. En tongvarens zijn geliefd bij taxuskevers.

Groenblijvende soorten:

Adiantum venustum De bekende venushaar, maar dan in een winterharde en wintergroene uitvoering!

Arachniodes simplicior Weinig bekende varen, die een gele streep over de middennerf heeft. Groeit langzaam. Redelijk winterhard. Voor een warme plek in de tuin maar uit de middagzon.

Asplenium scolopendrium De bekende tongvaren. Is vooral mooi in groepen. Het is de weliswaar kleinere, maar winterharde tegenhanger van de nestvaren, die veel in tropische tuinen wordt toegepast. Een must voor de exotische tuin!

Blechnum chilense (nieuwe naam ***B. Cordatum***) Een soort met zeer stug blad uit Z. Amerika, die gemakkelijk uitlopers vormt. Kan bijna 1 m lange bladeren vormen! Deze plant kan 's winters beschermd worden met coniferengroen o.i.d. deze zorg is dubbel en dwars de moeite waard. De verkrijgbaarheid is beperkt.

Blechnum magellanicum Nieuwkomer uit Chili, iets sterker dan *B. chilense* en daardoor erg aan te bevelen. De import uit Chili is helaas gestagneerd. Voorlopig dus geen aanbod. Pogingen om uit sporen planten te kweken zijn tot nu toe mislukt.

Blechnum NovaeZelandiae Met degelijke winterbescherming op een beschutte plaats is dit een juweel in de tuin. Alleen leverbaar op bestelling.

Cyathea medullaris Magnifieke boomvaren uit Nieuw Zeeland, alleen te houden als kuipplant

Cyathea smithii Magnifieke boomvaren uit Nieuw Zeeland, alleen te houden als kuipplant

Cyrtomium falcatum Zeer mooi glimmend blad, maar helaas matig wintergroen. Hopelijk bestaan er hardere vormen, want deze varen heeft een groot verspreidingsgebied. Kan met erg weinig licht toe. Probeer deze ruim verkrijgbare soort eens tegen het huis aan, maar wel bij vorst afdekken!

Cyrtomium fortunei Dof lichtgroen blad, minder mooi dan *C. falcatum* maar wel goed winterhard. Winterbescherming is niet nodig.

Cyrtomium macrophyllum Recent in cultuur gekomen, waardevolle nieuwe soort!

Dicksonia antarctica De meest bekende boomvaren, die in een jungletuin absoluut onmisbaar is met zijn palmachtige voorkomen en de imponerende reusachtige bladeren. Winterbescherming is essentieel! Een bouwsel van strobelen met een dak van noppenfolie voorkomt de ergste schade. In de serre overwinteren is natuurlijk het veiligst. Zone 8, maar verdraagt korte tijd tot 12 graden vorst.

Dicksonia fibrosa Deze sterke boomvaren uit Nieuw Zeeland is hier in de tuin beslist iets minder wintergroen dan de voorgaande, maar overwintert toch liever in de serre of kas. (mogelijk zone 8 volgens Martin Rickard's uitstekende boek "De complete gids voor tuinvarens")

Boomvarens hebben behoefte aan veel water, ook op de stam, bij warm droog weer.

Dryopteris affinis Een inheemse soort, zeer winterhard, die drogere omstandigheden verdraagt.

***Dryopteris cycadina* (syn. *D. atrata*)** De "olifantslurf varen" genoemd naar de grote gelijkenis hiermee van het zich ontrollende blad; sterk en goed wintergroen.

Ave Maria

Cyrtomium macrophyllum

Adiantum venustum

Arachniodes simplicior

Cyrtomium fortunei

Cyathea medullaris

Blechnum magellanicum

Cyathea smithii

Blechnum novae zelandiae

Nieuw blad van ***Dryopteris cycadina***, de “olifantslurfvaren”, ontrolt zich

Dryopteris erythrosora, de herfstvaren is een hele goede tuinvaren

Dryopteris erythrosora Herfstvaren. Een sterke Oost Aziatische soort die opvalt door de koperroze kleur van het jonge blad, vooral in de zon, die goed wordt verdragen. Het volwassen blad kleurt naar een diep glanzend groen. In een open gesnoeid bamboebosje van *Ph. bissetii* doet deze soort het in mijn tuin erg mooi. Beslist aanplanten!

Dryopteris sieboldii Een mooie op *Pteris* lijkende soort afkomstig uit Japan, Taiwan en China, Maakt dikke leerachtige bladeren. Moet beslist beschut staan en winterbescherming krijgen; groeit tergend langzaam, maar mooi ...! Heeft de afgelopen winters geen schade geleden onder de bamboe. Een onmisbare aanrader.

Dryopteris wallichiana Een bekervormig groeiende varen met zwarte bladstelen. Erg mooi!

Lophosoria quadripinnata Lijkt op een *Cyathea* zonder stam, vooralsnog niet leverbaar.

Polystichum munitum Zwaardvaren. Een van de grootste groenblijvende varens. Goed voor snijgroen. Mooi!

Polystichum polyblepharum Glansschildvaren. Een sterke varen met opvallend glanzend donkergroen blad, afkomstig uit Japan en Zuid-Korea, waar veel mensen op "vallen". Deze varen mag niet ontbreken in de exotische tuin. Wordt wel gebruikt voor snijgroen in de bloemisterij. (meestal wordt een andere varenssoort als snijgroen gebruikt: ***Arachnioides simplicior***, die ook geschikt is voor een beschutte plek in de tuin)

Polystichum rigens is een mooie Japanse soort met enigszins glanzende, leerachtige bladeren.

Polystichum setiferum Een misschien wat meer bekende varen uit Europa, waarvan talloze vormen bekend zijn (in de vorige eeuw meer dan 300). Vraagt een koele vochtige tuin zonder wind. Vooral de vorm "Plumosum Bevis" is een aanrader! Maakt grote dubbel geveerde bladeren en komt als solitair heel mooi uit.

Woodwardia radicans Deze Zuid Europese varen is matig winterhard. Moet wel afgedekt worden, maar is erg jungleachtig met lange bladeren tot anderhalve meter! De plant maakt jonge plantjes aan de uiteinden van de bladeren. (***W. unigemmata*** is identiek met koperkleurig jong blad en nog iets harder) zeer beperkt verkrijgbaar.

Niet groenblijvende soorten:

Adiantum pedatum Deze Noord Amerikaanse soort houdt van vochtige en goed gedraineerde grond (zoals bijna alle varens). De samengestelde bladeren zijn als vingers gerangschikt en ontspringen aan een lange steel, Deze soort maakt korte rizomen. Het jonge blad is roze tot bronskleurig. Slakkenvoer!

Athyrium niponicum 'Pictum' Mooi blauwgrijs blad met wijnrode nerven. In lichte schaduw blijft de kleur mooi, in de zon verbleekt de plant te veel. Vochthoudende bodem!

Blechnum nudum uit Australië is een goede tuinplant, evenals ***Blechnum wattsi***.

Cyathea australis is een sterke boomvaren, even hard als ***Dicksonia antarctica***. Bladstelen hebben stekeltjes.

Osmunda regalis Koningsvaren, een van de mooiste inheemse varens

Voor de avontuurlijke tuiniers is het interessant te weten dat de hardste boomvaren ***Dicksonia antarctica*** in een open bamboebos absoluut betere kansen heeft dan elders in de tuin, zolang de plant geholpen wordt met flinke winterbescherming. Een andere Australische varen, ***Blechnum nudum***, heeft het hier ook al vele jaren uitgehouden (zonder overigens wintergroen te zijn).

Voor de verzamelaars onder u vormen varens misschien een nieuwe uitdaging: veel soorten zijn namelijk nog nauwelijks bekend, en het opkweken uit sporen is een zeer boeiende hobby.

Selaginella kraussiana Dit mosachtige varentje wordt vaak door bloemisten aangeboden. De vorm "Aurea" houdt hier in de tuin dapper stand ondanks de ravage die de merels erin aanrichten, Van harte aanbevolen op vochtige donkere plekjes in de tuin. Er is nog een aantal soorten te vinden waarmee op de kwekerij geëxperimenteerd wordt, zoals ***S. apoda***.

winterbeeld van ***Blechnum chilense*** (rechts) en ***Dicksonia antarctica*** (links) in een jungle-tuin in Penjerrick, Cornwall. Op de voorgrond: ***Gunnera manicata***

Lophosoria quadripinnata is een gezochte soort. Lijkt op een *Cyathea* en maakt zeer grote bladeren maar geen stam. Deze Chileense varen is door importbeperkingen vooralsnog zelden leverbaar, hopelijk lukt het om deze schoonheid te zaaien (nog geen sporen gezien). In het algemeen zijn planten uit het Zuidelijk halfrond geen gemakkelijke tuinplanten, maar met de nodige zorg kunnen er unieke tuinen mee worden gemaakt.

Musa Chinichampa draagt vrucht in de koude kas

Er worden steeds meer bergbananen toegevoegd aan de collectie. Uitgeplant in de vernieuwde 5.4 m hoge tunnelkas kunnen zij laten zien wat er zonder bijverwarming mogelijk is.

Het steeds mildere klimaat van de laatste 30 jaar maakt dit soort experimenten mogelijk.

Ensete maurelii is in ons klimaat een kuipplant die minder koelte verdraagt dan ***Musa basjoo***. Alleen in zachte winters met broeiende mest wil het overhouden buiten wel eens lukken, maar overwintering binnenshuis is veiliger.

Bananen en gemberachtigen

Deze uiterst interessante groep exoten is nog lang niet goed uitgetest, en af en toe duiken er nieuwe soorten op. Eén ding hebben ze gemeen: alle planten uit deze groep houden van een rijke, vochthoudende bodem (die goed afwatert!) en in ons klimaat een warme standplaats. Bovendien gedijen ze niet goed in winderige tuinen! De bergbananen kunnen hier in het Noorden vrucht dragen met vorstvrije winterbescherming (plastic koepel met kerstlampjes als verwarming b.v.); zonder winterbescherming lopen ze in de regel wel weer uit met jonge scheuten in het late voorjaar.

Musa basjoo

De Japanse vezelbanaan was jaren geleden nog een vrij onbekende plant. Nadat deze soort jaarlijks tot enkele meters hoogte bleek op te groeien, werd deze plant massaal in laboratoria vermeerderd m.b.v weefselweek. Inmiddels is deze plant dus een "gewone" tuinplant geworden, die in elk tuincentrum wel te koop is. In de extreme winter '95/'96 is deze banaan in sommige tuinen doodgevroren *ondanks* royale winterbescherming. Toch is het de allerhardste tuinbanaan. Sinds die strenge winter is deze *Musa* elk jaar teruggekomen, zelfs enkele jaren zonder winterbescherming. Voor liefhebbers zijn er altijd planten beschikbaar. Niet "geweefselweekte" planten zijn op bestelling leverbaar.

Musa sikkimensis

Deze bergbanaan uit Noord India komt weliswaar iets later in het seizoen op gang, maar is bijna even sterk als de voorgaande. Het blad is blauwgroen met een wijnrode onderkant. De vorm 'Red Tiger' die in 2004 op de markt is gekomen, heeft onregelmatige wijnrode vlekken op de enorme bladeren en is ook behoorlijk sterk.

Andere bergbananen waar nog ervaring mee wordt opgedaan zijn:

***Musa* sp. Tibet.** (Syn. *Musa* sp. Yangtse = *Musa yunnanense* ssp. *yongpingensis*)

Deze blijkt even sterk te zijn als *M. basjoo*, en is een prima aanwinst. Stekken zijn soms beschikbaar (1 per klant)

***Musa yunnanense* Giant Form**

In 2022 aangeplant en lijkt sterk genoeg. De wit berijpte pseudostammen zijn opvallend. Komt laat in het voorjaar op gang.

Musa Helen's Hybrid

Naar verluidt een kruising tussen ***Musa Chini Champa*** en ***Musa sikkimensis***. In een groep zaailingen zijn de beide ouders te herkennen, en dat geeft nogal wat variatie. Uit een 20tal zaailingen is op de kwekerij 1 harde geselecteerd na een vorstperiode, daarmee wordt nu verder gekweekt.

Musa Chini Champa

Deze soort geeft in de Himalaya lekkere bananen en is misschien interessant als leverancier van zoete bananen in de koude kas. Is in 2017 uitgeplant en doet het in de volle grond prima. Het is de kleurigste soort en werkelijk een aanwinst! Staat hier in de volle grond in een geïsoleerde kas en bloeit af en toe.

***Musa itinerans* Burmese Blue**

Een uitzonderlijk snelle groeier, die in 2024 buiten wordt uitgeplant; lijkt koudebestendig.

Musa puspanjalae doet het prima buiten. Wordt in de kas veel te hoog, buiten valt het wel mee.

Andere in 2023 buiten geplante soorten: **Dajiao** en **Dwarf Orinoco**. In 2024 beiden overleden! Nieuwe aanwinsten: **Bordelon** (sierbanaan, mooi maar tropisch), **Dhusray**, **Dwarf Brazilian**, **Hajaray**, **Himalayan Fruit**, **Himalayan Mountain**, **Ice Cream**, **nagensium**, **Saba**, **sp. Jamesonii**, en **thomsonii**. ***Musa himalayensis speciosum*** Is in 2025 uitgeplant.

Musa yunnanensis

Helen's Hybrid

Chinichampa

Rajapuri

Musa basjoo krijgt winterbescherming met stro

Hedychium

Deze nog vrijwel onbekende groep schitterende siergemblers verdient beslist meer aandacht. Ze verlangen een rijke, goed afwaterende bodem en een warm plekje. De volgende soorten zijn hier in de tuin niet wintergroen maar wel winterhard met een laag blad als winterbescherming:

H. coccineum 'Tara' is een bekende vorm met oranje bloemen; de var. *Angustifolium* heeft smal blad en wordt vrij hoog maar komt in de tuin in ons land niet in bloei.

H. coronarium is een mooie kuipplant maar ongeschikt voor de volle grond in NW Europa.

H. densiflorum bloeit in de nazomer met gele aren die aan muggeorchis doen denken. 'Assam Orange' bloeit zalmkleurig oranje. 'Stephen' heeft crèmegele, grotere bloemen. Stuk voor stuk goede tuinplanten!

H. forrestii, een ruim 2 meter hoge soort, is de grootste en winterhard, bloeit wit. Een aanrader!

H. gardnerianum is de bekendste soort met gele, zeer sterk geurende bloemen. Overleeft buiten met winterbescherming en komt dan op een zonnige plek in bloei. 'Compactum' is iets sterker.

H. greenii is een minder bekende soort met bladeren die aan de onderkant chocoladebruin zijn. Overleeft buiten maar komt dan niet altijd in bloei.

H. maximum bloeit alleen als kuipplant bij vorstvrije overwintering, prachtig licht geel. Eetbaar.

H. spicatum met 's zomers witte geurende bloemen, ruikt lekker naar gember. Goede tuinplant! Bloeit als eerste.

H. wardii recente aanwinst die als kuipplant enorm geel bloeit. Wordt uitgetest.

H. 'Dixter' is een recente aanwinst, mogelijk een kruising tussen *gardnerianum* en *coronarium*. De groei is krachtig en de bloemen geuren heerlijk. Bloeit laat.

H. 'Stephen' een goede tuinplant, een vorm van *H. densiflorum*

H. 'Rubrum' uitzonderlijke, langdurige bloei; wordt momenteel in de volle grond uitgetest.

Om de ingepakte ***Musa basjoo*** tegen regen en smeltende sneeuw te beschermen, wordt het geheel afgedekt met een stuk noppensfolie.

Cautleya robusta is een sterke siergember voor lichte schaduw

Zingiber Behalve de bekende tropische gember die in de Oosterse keuken wordt gebruikt (***Z. officinale***) is er nog: ***Z. mioga***, volledig winterhard. De ongeopende bloemknoppen worden als specerij gebruikt in Japan. De smaak ligt tussen gember en knoflook in. De jonge scheuten in het voorjaar zijn eveneens eetbaar. Een aanwinst voor de kruidentuin!!! 'Dancing Crane' is een witbonte vorm.

Hedychium 'Assam Orange' geeft na de mooie bloei fraaie rode bessen

Hedychium wardii

Dixter

Rubrum

Stephen

Hedychium 'Gold Spot' is een laat bloeiende, heerlijk geurende hybride (oktober). Kuipplant! Vele hybriden zijn nog nooit in ons land uitgeteerd. Zo blijkt **Hedychium 'Thai Mammoth'** een veelbelovende nieuwe aanwinst te zijn.

In zuidoost Azië worden Hedychiumknollen als medicijn tegen ingewandstoornissen gebruikt. In de keuken zijn de bloemen geschikt als garnering op salades. Knollen eten wordt afgeraden.

Roscoe

Verschillende soorten en cultivars zijn in de tuin te zien, het zijn de allerhardste vertegenwoordigers van de gemberfamilie. Hier is slakkenvraat wel een probleem helaas.

Talrijke andere soorten uit de gemberfamilie zoals **Alpinia** en **Globba** zijn tropisch en ongeschikt voor onze tuin. Alleen **Curcuma zedoaria** (geelwortel) kan misschien op een warme plek buiten worden gekweekt.

Andere mooie bladplanten

Colocasia

C. esculenta is in de (sub)tropen een cultuurgewas; de wortelstok wordt gegeten. Er zijn echter een flink aantal cultivars in omloop, waarvan de soorten, die zich snel uitbreiden met wortelstokken, het meest winterhard zijn.

Een Colocasia met zwarte bladstelen, bekend als **C. fontanesii 'Black Stem'**, kan op een warme plek met een dik pak blad als winterbescherming in de volle grond worden gekweekt. De hardste vorm is **Colocasia 'Pink China'**, met roze bladstelen.

Colocasia gaoligongensis (foto blz 11 en hieronder) is tot dusver de meest sterke soort, bloeit goed en oogst veel bewondering bij bezoekers.

Alles uit deze uitgave mag met bronvermelding vrij gebruikt worden

Tetrapanax papyrifera

De bijna identieke vormen ‘**Rex**’ en ‘**Steroidal Giant**’ kunnen in de volle grond tot indrukwekkende exemplaren uitgroeien. Bij invriezen door zeer strenge vorst moeten de wortelstokken beschermd zijn door een 30 cm dikke mulchlaag, dan kan de plant zich vanuit de wortelstokken herstellen. Alleen toepassen op een plek waar geen kinderen spelen, want de haartjes die de plant afgeeft bij aanraking irriteren de luchtwegen (vergelijkbaar met glaswol-irritatie). Niet wintergroen.

Gunnera manicata

Onder deze naam wordt in tuincentra nog altijd de kleiner blijvende ***Gunnera tinctoria*** verkocht. De soortechte manicata wordt een stuk groter en heeft een losse bloeiwijze, zie foto op de volgende bladzijde.

Deze moet wel een goede wintebescherming krijgen en met een zeiltje worden afgedekt in de winter en op een vochtige oever staan om maximaal groot te worden.

Het is echt een botanisch wonder!

Hier in de tuin is het de vaakst gefotografeerde plant. De stelen kunnen gemakkelijk 2 m lang worden, het blad 2 tot 2.5 meter breed en de bloeiwijze is zeer apart.

Door dna-onderzoek is in 2025 gebleken dat onze manicata een hybride soort is met *G. tinctoria*. Dat maakt deze plant een stuk sterker, maar is een kwelling voor puristen ...

Impatiens

De laatste tijd zijn meerdere half- en heel winterharde soorten in omloop aan het komen. Er zitten enkele mooi bodembedekkers bij voor plekken met lichte schaduw.

Deze zijn goed winterhard en geschikt voor halfschaduw:

Impatiens omeiana heeft mooi geelwit getekend blad en bloeit in de nazomer en herfst met mooie, gele bloemen. Breidt zich uit.

***Impatiens omeiana* ‘Sango’** als de voorgaande maar met mooi rozerood generfd blad

***Impatiens omeiana* ‘Ice Storm’** heeft groen, wat groter blad en heeft echte woekerneigingen

***Impatiens omeiana* ‘Silver Striped’** zilveren nerf, zwakke groeier.

Begonia

Ook van dit interessante geslacht komen steeds meer soorten in omloop die geschikt zijn voor de volle grond.

Eucalyptus

E. niphophila, *E. archeri*, *E. gunnii* ‘*Divaricata*’, *E. perriniana*, *E. parvula* (syn. *Parvifolia*) en *E. neglecta* behoren tot de **vorstbestendige** (nagenoeg geheel winterharde) bomen. Naar mijn ervaring is vooral *E. debeuzevillei* **werkelijk** winterhard. Het is een volstrekt raadsel waarom deze soorten in ons land niet algemeen aangeboden worden. Nog steeds zijn het halfharde vormen van *E. gunnii* die men in tuincentra te koop ziet. De strenge winter 2009/2010, die duurde van half december tot half maart, heeft opnieuw bewezen dat *E. debeuzevillei* de allersterkste soort is.

De winterhardheid van een soort hangt voor een belangrijk deel af van de *herkomst* van het zaad dat gebruikt is. Er zijn enkele plekken in Australië waar regelmatig zeer extreme vorst voorkomt. Van bomen die daar groeien zijn de zaailingen veel sterker dan van bomen die onder mildere omstandigheden groeien. *E. gunnii* komt niet alleen voor in het laagland van Tasmanië maar ook op 1200 meter hoogte en verdraagt daar heel wat vorst. Zaailingen van deze bomen zullen de meeste kans hebben om het hier goed te doen. Tijdens zeer natte winters kunnen Eucalyptussen eerder doodvriezen (als de bast knapt) dan tijdens normale winters.

Gelukkig zijn er enkele kwekerijen die op de herkomst van het zaad letten, en daarvan biedt “de Groene Prins” jonge boompjes aan. De hardheid van zaailingen is echter variabel, zodat niet elk individu van een soort even hard zal zijn. Er zullen steeds enkele zeer harde én enkele minder harde exemplaren in een zaaisel voorkomen. De hoogte waarop de soort in de natuur groeit, is maar voor een deel bepalend voor de hardheid. *E. debeuzevillei* b.v. is nog harder dan *E. niphophila*, maar groeit ruim 400 m lager in de bergen.

Resumerend: *E. debeuzevillei* en *E. niphophila* zijn de hardste soorten, die vaak ook strenge winters overleven. De overige soorten overleven een gemiddelde winter zonder problemen. Het blijft dus avonturen!

Een uitgebreidere beschrijving is hier te vinden:

<https://www.degroeneprins.nl/wp-content/uploads/2019/01/Eucalyptusbrochure2019.pdf>

“Hardy Dutch”

Eucalyptus-zaailingen met zaad van sterke soorten die in Nederlandse tuinen groeien, krijgen bovenstaande aanduiding.

Dat geeft soms onverwachte kruisingen, zoals *E. archeri* x *perriniana*. Ondersoorten uit de paucifloragroep (*debeuzevillei* en *niphophila*) bestuiven elkaar, zodat de zaailingen eigenschappen van beide ouders meekrijgen. Sommige lijken meer op de vader, sommige meer op de moeder.

Bloemknoppen van *Eucalyptus stellulata*

Eucalyptus stellulata in bloei

Eucalyptus 'Torwood' heeft een ongewone bloemkleur, maar is helaas een kuipplant

Groei

De groeisnelheid kan maximaal 2.5 m per jaar bedragen! Vooral ***E. gunnii*** is een snelle groeier. De hoogste soorten worden hier tot dusver (2026) ongeveer 20 meter. De meeste soorten blijven wat lager. Alle soorten kunnen goed gesnoeid worden. Om een stevige boom te krijgen is het aan te raden om de eerste 2 jaar de boom in maart tot de helft terug te snoeien en de takken regelmatig terug te snoeien. Dit geldt alleen voor de soorten ***E. archeri***, ***E. gunnii***, ***E. gunnii* 'Divaricata'**, ***E. glaucescens***, ***E. perriniana***. Dit heeft het voordeel dat de stam wat steviger kan worden in verhouding tot de kroon.

Als men snijgroen wil oogsten, dan de stam knotten in maart/april op ongeveer 50 cm boven de grond. Het stammetje moet minimaal 5 cm dik zijn, dus kleinere boompjes eerst nog wat laten groeien. (***E. debeuzevillei***, ***E. nitens***, ***E. pauciflora*** en ***E. niphophila*** zijn hiervoor minder geschikt)

Standplaats

Volle zon is noodzakelijk. Nooit een eucalyptus onder hoge bomen planten! Voor een winderige plek zijn ***E. archeri***, ***E. debeuzevillei*** en ***E. niphophila*** geschikt. De beide laatstgenoemde verdragen zelfs zilte zeewind. Kies meteen een definitieve plek, want later verplanten van een Eucalyptus kan slecht uitpakken. Een lage boompaal is aan te bevelen, waar de stam op 30 cm hoogte aan wordt vastgemaakt.

E. neglecta en *E. crenulata* verdragen lichte schaduw.

Grondsoort

Grondverbetering is niet echt nodig, dus geen potgrond, compost of bemeste tuinaarde gebruiken. Zwaar bemeste bomen zullen gemakkelijk omwaaien. Bemesting is door de hoge stikstof depositie die toch al plaats vindt, niet nodig. Wel erg belangrijk is het onkruidvrij houden van de voet van de plant tot 60 cm van de stam vandaan. Met name de eerste paar jaren is dit essentieel voor een optimale groei. Vermijd giftige onkruidverdelgingsmiddelen, daar is *Eucalyptus* zeer gevoelig voor. Gemalen denneschors als bodembedekking is het beste veilige middel tegen onkruid.

Arme zandgrond waar veel bomen niet van houden, is prima voor *Eucalyptus*! De enorme droogtes die we de laatste tijd regelmatig ervaren, schaden *Eucalyptus* nauwelijks.

Eucalyptus soorten voor vochtige bodems:

	°F	absolute mintemp in °C
aggregata	-3	-19.5
camphora	+3	-16.5
cinerea	+8	-13.5
dalrympleana	+3	-16.5
glaucescens	-2	-19
gregsoniana	+3	-16.5
gunnii	-5	-21
rodwayi	-3	-19.5
rubida	+3	-16.5
stellulata	-1	-18
subcrenulata	+5	-15

De hier genoemde minimum temperaturen hebben betrekking op incidentele, kortdurende wintersituaties bij windstil weer!

Langdurige zeer strenge vorst kan dus wel fataal zijn.

Op kalkrijke gronden (pH> 7,5) kunnen de volgende soorten groeien: *E. cordata*, *E. dalrympleana*, *E. macarthurii*, *E. nitens* en *E. parvifolia*. Laatstgenoemde is de hardste van het stel; de overige overleven niet elke winter.

Op zware klei kunnen deze soorten worden toegepast: ***E. archeri*, *E. glaucescens*, *E. gunnii* en *gunnii* ‘Azura’, *E. neglecta*, *E. parvula*, *E. stellulata*, *E. urnigera***

Bloei

Alle hier genoemde soorten bloeien met witte tot crēmewitte bloemen. De soorten met fraaie rode bloemen zijn hier helaas niet winterhard maar prima als kuipplant. De bloeitijd verschilt van soort tot soort. ***E. debeuzevillei*** en ***E. niphophila*** bloeien gewoonlijk vanaf het 5de jaar. ***E. gunnii*** en ***E. perriniana*** kunnen al vanaf het 4de jaar bloeien. ***E. archeri*** zelfs al vanaf het 3de jaar. Terugsnoeien verhindert echter de bloei. De bloemknoppen die men ziet verschijnen geven pas na een jaar bloei! Soms ziet men bloemen, bloemknoppen en zaaddozen aan dezelfde tak.

Winterbescherming

Zolang de boompjes nog klein zijn, is het aan te raden om ze in de winter te beschermen met b.v. sparretakken of riet, Felle winterzon tijdens flinke vorst kan schade veroorzaken aan het blad. Ook kan de bast scheuren, wat afsterving tot gevolg kan hebben. Soms vriezen Eucalyptusbomen terug, en lopen vanuit de basis weer opnieuw uit. Bedenk dat Eucalyptusbomen (nog) niet volkomen winterhard zijn, maar hun aanpassingsvermogen is groot. Het selecteren van de hardste zaailingen en het daarmee verder kweken is nog maar net begonnen. Met een beetje geluk heeft men echter binnen enkele jaren een schitterende boom in de tuin. De bomen die in de jungletuin te zien zijn, zijn hiervan het levende bewijs.

Euc. Gundal kloon 121, St. Élix, Z. Frankrijk, wordt voor de papierproductie aangeplant. Elke 12 jaar wordt alles gekapt, de stobben lopen dan weer uit. Gundal staat voor gunnii x dalrympleana.

Eucalyptus niphophila in bloei

Eucalyptus leucoxydon var. Rosea, een kuipplant in NL e.o.

Alles uit deze uitgave mag met bronvermelding vrij gebruikt worden

Vervellende stam van een 15 jaar oude *Eucalyptus debeuzevillei*

Eucalyptus gunnii kloon 645, Longages, Zuid Frankrijk. Deze kloon werd uitverkoren als één van de allersterkste en wordt gebruikt in de bosbouw. Is hier onder de naam **Azura** in omloop.

Alles uit deze uitgave mag met bronvermelding vrij gebruikt worden

Eucalyptus en de opwarming

Nu de kans op zeer strenge winters langzaam afneemt, kan de Eucalyptus een goede toekomst tegemoet gaan in ons land! Er worden hier inmiddels veel meer soorten uitgetest dan vroeger. Door steeds meerdere boompjes van dezelfde soort bij elkaar te planten wordt de kans om uiteindelijk een beter exemplaar over te houden vergroot.

Door de reeks gemene winters van 2008-2013 is het assortiment flink op de proef gesteld. Een aantal soorten hebben deze periode met ongekende weerextremen overleefd, en staan in de tabel vermeld met hardheid "goed".

Eucalyptus				
Soorten	Groeisnelheid	Hardheid	Herkomst	
Amygdalina	matig	beperkt	Tasmanië	onbekend
archeri	matig	volledig	Tasmanië	1200 m
aggregata	matig	beperkt	Tasmanië	900 m
cinerea	matig	beperkt	Victoria	1150 m
coccifera	matig	goed	Tasmanië	1100 m
crenulata	matig	zacht	Victoria	300 m
dalrympleana	snel	redelijk	Tasmanië	1150 m
debeuzevillei	matig	volledig	ACT.	1900 m
delegatensis	vrij snel	redelijk	N.S.W.	1600 m
glaucescens	snel	volledig	N.S.W.	1700 m
gregsoniana	matig	redelijk	N.S.W.	1300 m
gunnii 'Azura'	matig	volledig	Frankrijk	150 m
gunnii 'Divaricata'	snel	goed	Tasmanië	1150 m
mitchelliana	matig	beperkt	Victoria	1700 m
neglecta	snel	goed	N.S.W.	750 m
nicholii	matig	redelijk	N.S.W.	onbekend
niphophila	matig	volledig	N.S.W.	2300 m
nitens	snel	beperkt	N.S.W.	1400 in
parvula (parvifolia)	matig	volledig	N.S.W.	1100 m
perriniana	snel	volledig	N.S.W.	1600 m
rubida	snel	beperkt	N.S.W.	1200 m
urnigera	snel	goed	Tasmanië	1000 m
vernica	traag	redelijk	Tasmanië	1000 m
viminialis	snel	redelijk	Victoria	1150 m
Sideroxylon	matig	zacht	Vic en NSW	heuvels

In deze in 2023 herziene tabel is te zien waar een aantal soorten vandaan komen en hoe snel ze groeien. Hardheid:

"volledig" wil zeggen dat toepassing overal in NL en B mogelijk is, zelfs op onbeschutte plaatsen.

"Goed" betekent dat de standplaats een beetje beschut moet zijn en dat uitzonderlijk koude winters fataal kunnen zijn, (globaal tot 20 graden vorst)

"redelijk" wil zeggen dat de standplaats goed beschut moet zijn door muren, dichte coniferen e.d. (tot -15 graden vorst)

"beperkt" wil zeggen dat alleen de mildere kustgebieden geschikt zijn

"zacht" betekent dat de soort alleen zachte winters goed doorkomt. (tot 5 graden vorst)

Eucalyptusbomen hebben beslist volle zon nodig!

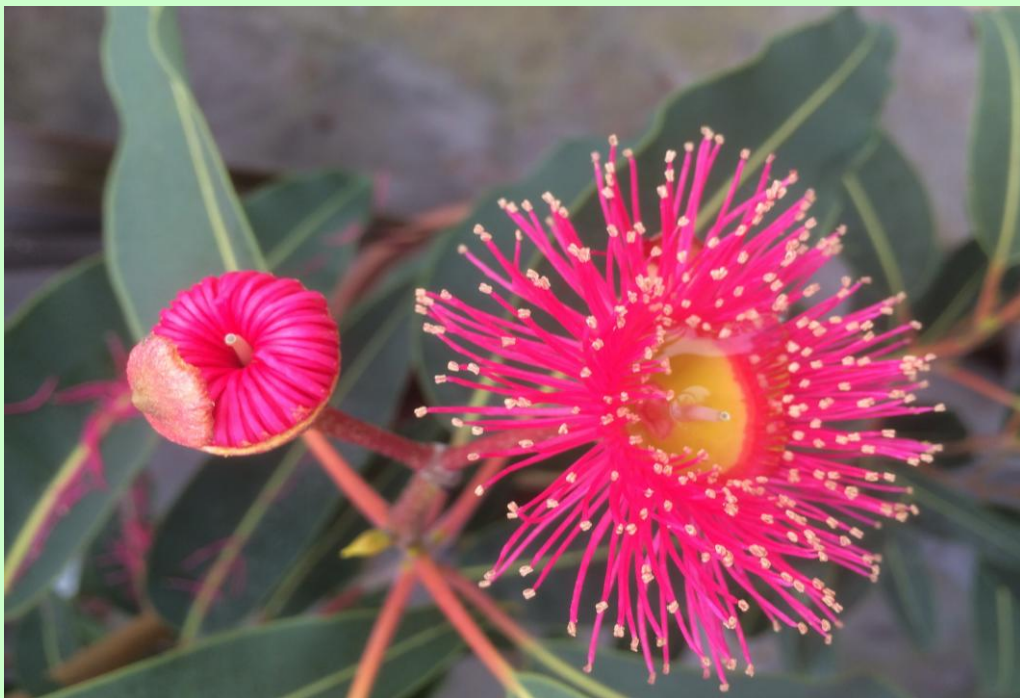
De lijst is kort gehouden, maar er zijn meer soorten die echter nog niet voldoende getest zijn. In een beschutte stadstuin is veel meer mogelijk dan hier op het platteland!
Voor de bosbouw lijkt *E. gundal* kloon 208 (foto onder) een prima alternatief voor bomen die droge hete zomers niet goed meer aankunnen. Deze wordt nu op verschillende plekken uitgetest. De groeikracht ervan is enorm. Verkrijgbaarheid voorlopig nog beperkt

Eucalyptus niphophila in het wild

In de Australische Snowy Mountains groeien boven de 1600 m de zogenaamde Snowgums, ***Eucalyptus niphophila*** en ***E. debeuzevillei***, uit tot respectabele bomen met grillige stammen. Deze soorten zijn voor ons klimaat het meest geschikt. Tegenwoordig worden tussenvormen van deze soorten als 'Hardy Dutch' verkocht als het zaad uit Nederland of België afkomstig is.

Eucalyptus ficifolia x ptychocarpa 'Summer Red' is populair in Australië (hier niet winterhard)

Eucalyptus coccifera is hier winterhard en een aantrekkelijke boom voor bijen (en mensen)

Insekten

Insekten vermijden Eucalyptus; deze bomen worden hier in de tuin dan ook massaal aangeplant om teken af te schrikken; tegelijkertijd worden inheemse bomen gekapt. (Tekenen prefereren vooral eiken, berken, elzen enz.)

Het heeft echter niet het gewenste resultaat gehad. Overal waar wilde dieren komen, zitten teken. Insectenspray wordt gewonnen uit ***Eucalyptus citriodora***, maar dat is hier een kuipplant. Deze soort is overigens meestal wel leverbaar.

Wel duikt er soms een wittig luisje – ‘psyllids’ - op aan het jonge blad. De Eucalyptus heeft er nagenoeg geen last van; eventueel kunnen de jonge topjes afgeplukt worden of met een biologisch middel tegen bladluis worden behandeld.

Bloeiende Eucalyptusbomen trekken veel bijen en hommels aan. Eucalyptushoning smaakt heel goed! Voor imkers betekent de aanplant van Eucalyptus dus een aanwinst.

Bosbranden

In zuid Europa leveren grootschalig aangeplante bossen van o.a. ***Eucalyptus globulus*** en ***E. nitens*** een extra risico op voor lastig beheersbare bosbranden zoals in Portugal en het Spaanse Galicië in de zomer van 2017. Dit risico werd nog vergroot door de overal aangeplante dennenbossen. In ons land zijn er (nog?) geen bosbouwers bezig met Eucalyptusplantages maar bij een verdere opwarming van ons klimaat plus acceptatie van exoten zal dat in de toekomst wel mogelijk worden. Een project in Groningen is echter in voorbereiding (gundal).

Sinds de Corona-uitbraak in 2020 was zaadimport uit Australië niet meer mogelijk, en zijn we aangewezen op zaad van eigen bomen. Deze zijn onder de noemer ‘Hardy Dutch’ in omloop gekomen.

In 2025 zijn leucoxylon, sideroxylon (allebei met roze bloemen) en regnans (kan in Australië zeer hoog worden) als experiment uitgeplant. Winterbescherming met noppenfolie is toegepast.

Fuchsia

Deze *Fuchsia magellanica* 'Aranco' wordt zelfs door Fuchsia-haters gewaardeerd!

Een leuk struikje voor de tuin, rijk bloeiend van zomer tot de eerste kou in de herfst.

***Fuchsia regia* 'Berry'** is een heel sterke soort met smakelijke bessen die wat naar gember smaken.

Mimosa (Acacia)

Uitgeprobeerd werd een aantal alpine vormen van Australische *Acacia* soorten. Twee soorten: *A. alpina* en *A. obliquinervia*, komen voor in berggebieden waar ook behoorlijk harde *Eucalyptus*-soorten voorkomen. Deze hebben al enkele winters buiten overleefd. Verder bleek geen enkele soort winterhard te zijn. Er zijn echter plaatsen waar halfharde mimosa's het redelijk goed doen: in een besloten tuin tegen de zuidgevel van een huis hebben sommige mensen wel succes! Dan is b.v. *Acacia dealbata* 'Subalpina' in zachte winters wel in bloei te krijgen. Terugvriezen gebeurt weliswaar af en toe, maar de hergroei gaat met enkele meters per jaar. Hier in de tuin stond een flinke boom die in 2007 en 2008 prachtig heeft gebloeid maar in 2009 is teruggevroren. De rijk bloeiende vorm 'Gaulois Astier' is soms op de kwekerij te koop maar is helaas niet voldoende winterhard. Is herplant in 2022, en staat er weer goed bij. In 2009 werd *Acacia nanodealbata* uitgeplant, een bergsoort die best wel eens sterker zou kunnen zijn, maar gelijk de eerste winter al weer is terug gevroren en gelukkig in 2010 weer is uitgelopen. De winters daarna waren echter toch funest.

Acacia dealbata is in ons klimaat op een beschermde plek de moeite van het proberen waard. Deze groenblijvende boom heeft het jarenlang in de jungletuin volgehouden, tot de beruchte reeks winters van 2008-2013.

Acacia rubida heeft de afgelopen 2 winters goed doorstaan

Acacia pravissima doet het nu ook heel goed in de tuin en bloeit rijk

Magnolia

Heel mooi is de altijd groene *M. grandiflora*, die bovendien bijzonder fraaie, grote en heerlijk geurende bloemen krijgt over een lange bloeiperiode van mei tot september. Van deze soort bestaan veel vormen, waarvan er heel wat winterhard zijn. Het wordt een struik of kleine boom, die oorspronkelijk uit de VS. afkomstig is, en daar tot 30 m hoog wordt. De plant doet een beetje denken aan de overbekende laurierkers (*Prunus laurocerasus*), maar dan véél en véél mooier. In tuincentra wordt soms de vorm 'Gallissonière' aangeboden, maar deze vorm bloeit minder rijk in ons klimaat.

De grond moet voedzaam zijn, vochtig maar niet drassig. Lichte schaduw is geen bezwaar, maar dan wordt de groei minder compact. Bij voorkeur op het zuidwesten tot westen planten.

De winter '95/'96 heeft wel voor ingevroren takken gezorgd. Alle planten liepen echter weer goed uit. De extreme vorst in maart 2005 heeft geen enkele schade opgeleverd, evenmin als de extreme kou in zuidoost Nederland in 2009! Latere extreme weersomstandigheden gaven ook geen schade. De hardste cultivars zijn echt 100% winterhard in ons land en verdienen veel meer bekendheid.

In het vroege voorjaar moeten te lange takken minimaal 50% ingekort worden om een compacte kroon te houden en takbreuk bij sneeuwval te voorkomen. Mest moet men in het groeiseizoen royaal geven, vooral op arme grond.

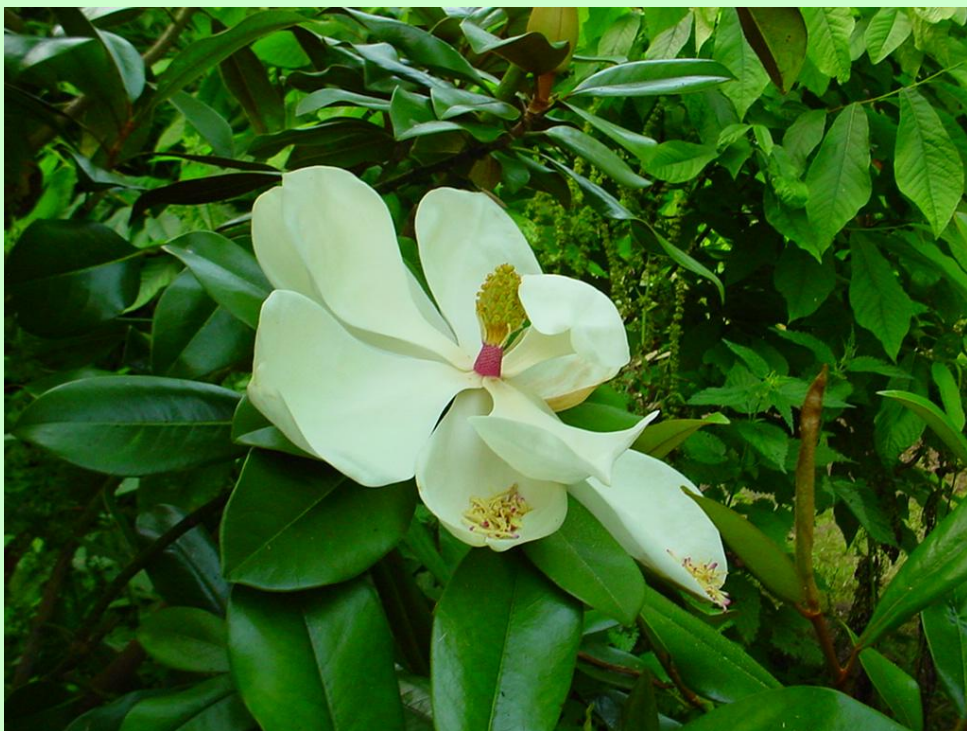
Enige goed bloeiende, harde vormen zijn:

Bracken's Brown Beauty	compacte, pyramidale groei, uitzonderlijk sterk, goede bloei
D D Blanchard	krachtige groei, prachtig oranjebruin indumentum (viltlaag onder het blad), zeer sterke soort die een evenwichtige kroon vormt; geweldig als laanboom
Double de Nantes	Franse variëteit met dubbele bloemen
Edith Bogue	krachtige opgaande groeier, rijke bloei
Exmouth	groeit sterk opgaand, bloeit al op jonge leeftijd, en heeft smal blad met een bruine viltige beharing aan de onderkant. Een oude vorm uit de 18de eeuw, goed winterhard; moet jaarlijks stevig gesnoeid worden anders wordt de kroon té luchtig!
Ferruginea	sterk opgaande groei, bloeiwilligheid onbekend
Goliath	zeer grote bloem, krachtige opgaande groei
Kay Paris	Little Gem x Bracken's Brown Beauty. Als Little Gem, maar dan nog beter winterhard. Zeer goede bloeier.
Little Gem	dwerg-vorm, rijk bloeiend, voor zonnige, beschutte tuinen
Maryland	kruising met <i>M. virginiana</i> , breed groeiend, opgaand, bloeiwillig! Eén der allerbeste soorten.
Tréyvei	gegolfd blad, rijke bloei, struikachtige groei
Victoria	groeit zuilvormig, rijk bloeiend. Roestbruine viltlaag aan de onderkant van het blad. Goed winterhard.

De eerste jaren jonge boompjes winterbescherming geven met rietmatten is wel aan te raden, vooral tegen schrale wind en winterzon.

Belangrijk: vroeg in het voorjaar moeten de te lange en stakerige takken voor de helft teruggesnoeid worden. Doet men dit niet, dan is het resultaat een stakerige boom met een lege kroon!

Als een boom jaren lang niet is gesnoeid, dan rigoreus zijn, de zaag pakken en er een 'kapstok' van maken. Dat is dan de enige remedie om uiteindelijk een mooie, bossige boom te krijgen. Extra vertakking betekent ook meer bloei.

Magnolia grandiflora 'Goliath'

Camellia

Als er één plant is die het verdient om weer eens voor het voetlicht te komen, is het wel de Camellia! Vroeger werden Camellia's ten onrechte als kamerplant gepresenteerd. Als ze ergens niet goed gedijen, is het wel in huis. Net als *Rhododendron* houden ze van betrekkelijk koele en vochtige omstandigheden (afgezien van de herfstbloeiers). Dat Camellia's de reputatie hebben om lastig te zijn heeft een aantal oorzaken:

- kleine planten zijn nog niet goed winterhard, dus vriezen nogal eens kapot als ze niet beschermd worden
- de standplaats luistert nogal nauw: goed beschut tegen de wind is essentieel;
- de goed winterharde variëteiten zijn in Nederland slecht vertegenwoordigd en vaak nog onnodig duur. Ook van de verscheidenheid aan bloemvormen en kleuren is in ons land niet veel terug te vinden. Hoog tijd voor verandering dus! Want waarom zouden we ons de bloemenweelde die Camellia's bieden toch ontfengen? Ook in de volle grond is dit mogelijk.

Winterhardheid

In zachte winters begint de bloei al in november! De hoofdbloei ligt ruim een tot twee maanden eerder dan bij rhododendrons. Daardoor wordt onze "bloemenhonger", die vooral vroeg in het voorjaar zo groot is, prima gestild. Na een gemiddelde winter is de bloei van veel soorten goed, maar na een extreme winter (gemiddeld eens in de 10 jaar) is er vaak schade aan bloemknoppen en soms ook aan de takken. Dat kenden we natuurlijk al van een aantal rhodo's, dus dat hoeft niemand ervan te weerhouden om met Camellia's aan de slag te gaan. Ook op de Britse eilanden, waar deze prachtige planten veel vaker in tuinen staan dan in ons land, ontstaat er wel eens vorstschade aan Camellia's.

Voor zover mij bekend zijn er hier geen oude collectietuinen zoals b.v. in Engeland. Er moet dus nog veel uitgeprobeerd worden, want natuurlijk verschilt ons klimaat wel van dat van Engeland. Ik ben daar nu een jaar of 25 mee bezig. Zodoende heb ik met vallen en opstaan de nodige lessen geleerd. Bijvoorbeeld dat het ingraven van Camellia's met pot en al (zelfs met goede drainage!) vaak verkeerd afloopt. En dat gegevens over hardheid uit boeken nogal eens niet overeenstemmen met mijn eigen ervaringen. In sommige Engelstalige boeken wordt met "*hardy*" bedoeld "*bestand tegen zon en wind*", wat iets heel anders is dan winterhard. "*Hardy varieties*" zijn dus niet steeds winterhard!

Ook blijkt de grond niet heel zuur te moeten zijn zoals in veel boeken wordt beweerd, in de tuin hier is de pH 6.5, dat is bijna neutraal en de Camellia's doen het er prima.

Opvallend is de vaak onjuiste naamgeving, vooral in de reguliere plantenhandel. Ook zijn er talloze identieke variëteiten in omloop onder verschillende namen. Dit kenden we natuurlijk ook al van de rhodo's, waar jaarlijks meer van hetzelfde wordt gekweekt onder nieuwe namen: oude wijn in nieuwe zakken dus. Het zou goed zijn als er een overzichtscollectie ergens zou worden aangeplant, maar van de verarmde botanische tuinen in ons overigens steenrijke land hoeven we zoiets niet te verwachten. Hier in de tuin van de kwekerij staan inmiddels ruim 70 verschillende soorten en cultivars in de volle grond, waardoor een "vergelijkend warenonderzoek" kon worden gedaan.

Bescherm de bodem rondom Camellia's met een 5 cm dikke mulchlaag van denneschors of dennenaalden (niet tegen de stam aan, deze moet vrij blijven). Een lichte bemesting in het voorjaar is voldoende, Camellia's zijn geen hongerige planten.

De hardste Camellia's

Er is één soort die alle andere in vorstbestendigheid overtreft: **C. oleifera**, deze bloeit met enkele witte bloemen in de winter. Dankzij kruisingen met deze wilde soort is de winterhardheid van enkele hybriden flink opgevoerd, dit zijn de zogenaamde **Ackerman-hybrides**. De sterkste kunnen tot 26 graden vorst hebben! Ruim genoeg voor tuinen in NL en B.

Daarnaast zijn er nog enkele uitblinkers: **Spring Festival** is vrijwel even hard, op de voet gevolgd door enkele van de hardste japonica's o.a. **Alba Simplex**, **Berenice Boddy**, **Dahlonaga**, **Konronkoku** en **Korea Sol**. Ook enkele **sasanqua's** zijn ijzersterk.

De zogenaamde Williamsii's (**C. japonica x C. saluenensis**) bloeien geweldig maar zijn iets minder winterhard.

Als u tuiniert in de bewoonde wereld en niet, zoals ik, in het buitengebied, dan zijn er veel meer Camellia's hard genoeg voor de tuin! Ook langs de kust gaat het stukken beter door het iets meer gelijkmatige klimaat.

Thee

Van **C. sinensis** wordt thee gewonnen. Er bestaan selecties die een graad of 15 vorst verdragen (bergthee), eigen groene thee produceren kan in ons klimaat! De thee is een zeer vroegbloeiende Camellia, al eind augustus verschijnen kleine witte bloemen met een flinke kwast oranje meeldraden. Kan prima als haagplant worden toegepast.

Ave Maria

Bob's Tinsie

Cornish Spring

Nuccio's Gem

Berenice Boddy

Waterlily

San Dimas

Rhododendron calophytum

Enkele sterke soorten

Een overzicht van sterke Camellia's is heel handig, en uit eigen ervaring kan ik zeggen dat de volgende soorten de 11-stedentocht-winter van '96/'97 redelijk tot goed hebben doorstaan:

Miyako Dori (was ongeveer 175 cm hoog) met magnolia-achtige witte bloemen - zonder extra bescherming;

Lavinia Maggi (ook ongeveer zo hoog) met gevulde witte bloemen met roze streepjes - zonder extra bescherming

Spring Festival was toen ongeveer 100 cm hoog maar is inmiddels ruim 3 meter, met kleine gevulde roze bloemetjes, was ingepakt in vliesdoek. Deze plant staat namelijk niet beschut. Een zeer aanbevelenswaardige variëteit! (deze soort wordt in het boekje "Camellia's", uitgegeven bij Groene Bibliotheek, ten onrechte vermeld als een soort die slechts lichte vorst zou kunnen verdragen ...)

Black Lace – formeel gevulde rode bloemen, zeer betrouwbare soort, goede haagplant.

(Een 15 cm dikke laag van gehakselde takken en blad aan de voet van de Camellia's is bij mij de standaard winterbescherming)

Enkele soorten die zich in onze proeftuin al bewezen hebben zijn bv: **Alba Simplex**, **Adeyaka**, **Berenice Boddy**, **Black Lace**, **Hagoromo**, **Jamie**, **Kimberley**, **Konronkoku**, **Lady Vansittard**, **Nicky Crisp**, **Inspiration**, **Masayoshi**, **Spring Festival**, **Survivor**, **White Nun**, en de botanische soorten **C. oleifera**, **C. sasanqua** en **C. japonica**.

Blotgesteld aan schrale wind en winterzon is echter geen enkele soort betrouwbaar winterhard!

Nieuwe soorten

Uit de VS, waar soms extreme koudegolven tot diep in het zuiden doordringen, komen nieuwe kruisingen die misschien een verbetering van het assortiment zullen gaan betekenen. Een botanische soort, genaamd **C. oleifera 'Lu Shan'** is bestand tegen -26° C. Van deze soort heb ik soms zaailingen of stekken. Het is een herfstbloeier met enkele, geurende, crêmewitte bloemen. Tevens interessant zijn kruisingen van deze plant met **C. sasanqua**, waarvan ook zaailingen zijn uitgeteerd. De allermooiste struiken staan in de tuin vanaf oktober al prachtig te bloeien.

Eveneens worden de Ackerman-hybriden uitgeteerd: **'Snow Flurry'** is een aardige aanwinst, die al in september kan bloeien. Enkele andere zijn alweer afgevallen.

Andere nieuwe soorten:

C. chekiangoleosa, een soort die aan **C. japonica** verwant is maar iets minder sterk blijkt te zijn. Een opgaande groeier met rozerode enkele bloemen. Is ter ziele in de tuin, vermoedelijk door wateroverlast.

Er wordt vaak gevraagd naar gele Camellia's. **'Brushfield's Yellow'** heeft een crêmegele kleur, maar in de volle grond worden de bloemen snel bruin. **'Dahlonaga'** vind ik een betere keus. Goed geel bloeiende soorten zoals **C. chrysantha** zijn er helaas niet in winterharde uitvoering.

Gevulde bloemen hebben de vervelende eigenschap om bij het uitbloeien bruin te worden, houd daar rekening mee bij uw keus. Het assortiment bij de Groene Prins is overwegend enkelbloemig tot half gevuld. Ook insecten prefereren enkele bloemen.

Camellia oleifera Lushan is uitzonderlijk winterhard en bloeit van november tot in januari met 5cm grote, enkele bloemen.

Bodemeisen

Camellia's stellen dezelfde eisen aan de bodem als rhodo's: licht zuur (pH 5 tot 6), humusrijk en goed drainerend. In het voorjaar na de bloei een lichte bemesting met organische mest is prima. Zorg voor een strooilaag op de grond van denneschors o.i.d. In de zomer is het belangrijk dat de bodem nooit te droog wordt, want dan vallen de knoppen voortijdig af. Tijdens schraal, droog winterweer kan extra water ook nodig zijn, om uitdroging te voorkomen!

Standplaats

Aan de noord tot westzijde van een gebouw is ideaal, mits beschermd tegen harde wind. Vermijd plekken die in de winter zonnig zijn. Zorg dat de plant niet dieper in de grond staat dan hij in de pot stond. Bedek de grond met denneschors of dennenaalden na het planten. Na de langste dag niet meer bemesten.

Aanbevolen websites:

<http://www.camforest.com/>

***Camellia japonica* 'Koreas Sol'** is door Deense planthunters meegenomen van een eiland voor de Noord Koreaanse kust, en naar verluidt extreem winterhard.

Enkelvoudige bloemen zoals van 'Koreas Sol' passen goed in een natuurlijke tuin en zijn waardevol voor insecten i.t.t. pioenvormige of gevulde bloemen.

Van soorten die zaad produceren, zijn altijd wel zaailingen te koop.

De handel in 2013 was zóóó traag

Phormium en andere Nieuw Zeelandse planten

De sterkste Nieuw Zeelandse planten komen gemiddelde winters goed door, maar krijgen het moeilijk als matige tot strenge vorst langer dan een week aanhoudt, zoals de winter 2008/2009 liet zien. De daarop volgende winter was voor deze planten nog veel zwaarder. Vaak herstellen deze planten gelukkig wel weer.

Phormium tenax wordt ook wel Nieuw-Zeelands vlas genoemd. Eigenlijk is het een halfharde kuipplant. Toch gedijt deze plant goed met wat winterbescherming op een beschut plekje in de volle grond, die wel optimaal gedraineerd moet zijn. Mooi zwaardvormig blad, soms tot meer dan 2 meter hoog. Van de groene vorm bestaan 2 types, die iets in winterhardheid lijken te verschillen: een vorm met oranje bladrand en een vorm met zwarte bladrand. Deze laatste blijkt iets sterker te zijn. Ik verzamel zo veel mogelijk vormen van deze stoere plant. Vooral langs de kust doet hij het goed. Zowel de gewone groene vorm als de wijnrode 'Atropurpureum' is erg sterk en heel mooi. Een kleine greep uit de collectie:

'Alison Blackman'	geel, purperbruin en donker groen gestreept, rode rand
'Atropurpureum'	wijnrood, sterk
'Blackadder'	egaal donkerpurperbruin
'Crimson Devil'	mooie rode vorm
'Golden Ray'	goudgeel en groen gestreept met rode rand
'Purpureum'	grijspurper blad, sterk
'Pink Panther'	is minder sterk, en heeft roze blad.
'Tricolor'	geel, groen gestreept met een rode rand. sterk
'Variegata'	is crèmegeel met groen.

Phormium cookianum is een kleiner blijvende soort, uit de bergen afkomstig en ook erg hard. Vreemd genoeg niet even hard als **P. tenax**.

Ook van **Cordyline** zijn er verschillende mooie vormen in omloop

Niet alles gaat goed: de grote Cordyline op de volgende bladzijde heeft ondanks de goede zorgen de winter niet goed doorstaan. De plant is onderaan de stam gaan bloeden, maar is vanuit de wortelhals weer opgekomen.

Pseudopanax staat ook in de volle grond ter observatie (meerdere soorten: **P. trident**, **P. crassifolius**); deze hebben de laatste winters goed doorstaan

Al deze planten zijn in de volle grond te zien in een Zuidelijk Halfrond-border op de kwekerij.

De NZ boomvarens zoals **Cyathea medullaris**, **C. dealbata**, **C. smithii**, **Dicksonia fibrosa** en **D. squarrosa** zijn allemaal onvoldoende winterhard in ons klimaat zoals vele liefhebbers al tot hun verdriet hebben gemerkt. D. fibrosa is van deze lijst nog het sterkste, maar **D. antarctica** uit Tasmanië spant nog altijd de kroon en is met goede winterbescherming op een windstille plek in de volle grond te kweken!

Deze *Cordylina australis* staat in de volle grond, en wordt voor alle zekerheid “bij verwarmd” met lichtslang; het functioneert tevens als erfverlichting en kerstboom tegelijk!

Zo lang de temperatuur boven -5°C blijft, hoeft er bij windstil weer nog geen winterbescherming te worden aangebracht. Dan ziet dezelfde plant er zo uit:

Phormiums en Cordylines bepalen het beeld in de Nieuw Zeelandse hoek

Astelia nervosa is een van de hardste Astelia's.

Cordyline indivisa is één van de uitdagingen voor exotieliefhebbers. Hoewel deze superexoot flink wat vorst moet kunnen hebben, is het in NL (voor zover ik kan nagaan) nog niemand gelukt om deze prachtige plant volwassen te laten worden in de volle grond.

Ik blijf het proberen, en probeer elk jaar zaailingen aan te bieden voor iedereen die ook behoefte heeft aan een uitdaging in het leven. Vaak blijven deze planten in pot langer goed dan in de volle grond. Wat daarvan de oorzaak is, is mij niet

Alles uit deze uitgave mag met bronvermelding vrij gebruikt worden

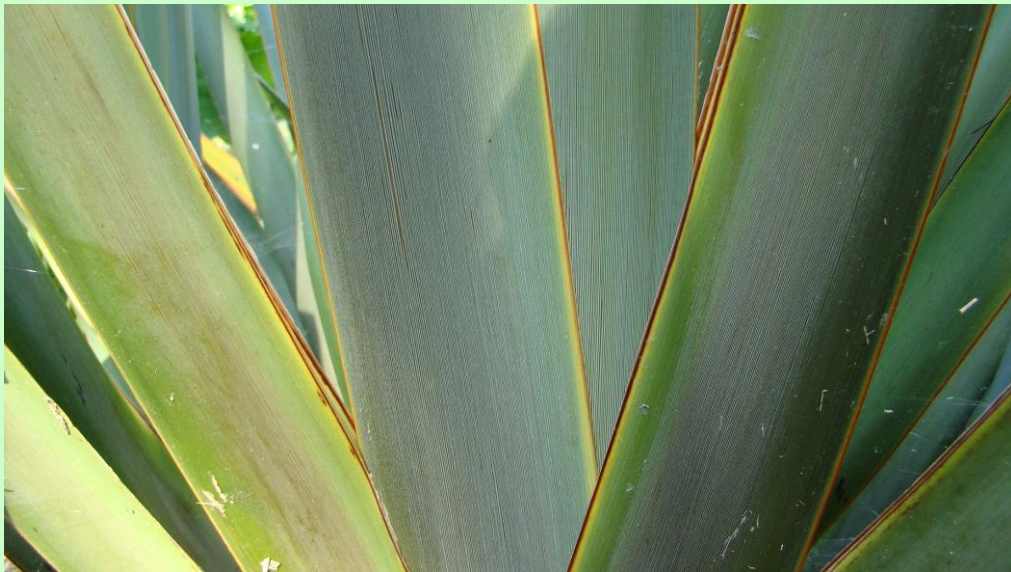
bekend. (NB alle planten in de handel die onder deze naam opduiken, waren tot dusver **C. australis**; de échte indivisa heeft zeer breed blad met een oranje middennerf)

Astelia chathamica 'Silver Spear' met zwaardvormig blad heeft de extreme kou in maart 2005 zonder schade overleefd dankzij een deken van noppenfolie. In 2008 bloeide deze plant voor het eerst. In de winter 2008/2009 is dezelfde plant zonder winterbescherming helaas toch ter ziele gegaan evenals **Astelia grandis**.

Astelia nervosa met het "metallic" bronsgroene blad blijkt beter winterhard te zijn.

Pittosporum tenuifolium en enkele cultivars daarvan deden het goed tot de winter van 2009/2010 korte metten maakte met deze "borderliners".

Nieuw Zeeland is een sterk vulkanisch land, en ik meng daarom flinke hoeveelheden lavameel door de bodem. Het resultaat is een optimale groei en gezondheid van de planten. Ook diverse NZ varensorten blijken het goed op deze bodem te doen met wat winterbescherming.

De grootste Phormium is deze 'Goliath'. Het is helaas niet de sterkste.

Patagonische planten

Uit het zuiden van Argentinië en Chili komt veel moois, dat hier nog nauwelijks bekendheid geniet. Dit komt niet alleen door het isolement van dit enorme gebied, maar ook door het wispelturige karakter van de planten die er groeien. Planten die hier al wel `doorgebroken` zijn, zijn:

Nothofagus antarctica, ***Cortaderia*** (pampasgras), ***Fuchsia magellanica*** en ***Araucaria araucana*** (apenboom).

Maar er is meer! Al deze planten zijn wintergroen en hebben tijdens de winter van 2008-2009 zonder moeite 3 weken vorst doorstaan (min -10 graden):

Fascicularia bicolor b.v. is een minder harde Bromeliasoort, die het als bodembedekkende plant doet hier in de tuin. De blauwgroene rozetten breiden zich langzaam uit, en kunnen prachtig rozerood kleuren als de bloei begint. Deze plant combineert mooi met b.v. Mediterrane planten en grassen. Alle andere vorstbestendige soorten uit de Bromelia familie zoals Puya's hebben het hier niet gered omdat ze niet goed tegen natte winters kunnen. Maar ***F. bicolor*** heeft hier de winter van 2013 plus de latere winters overleefd.

Eucryphia cordifolia is een boom, die op oudere leeftijd rijk bloeit met witte bloemen die aan Helleborus doen denken. In Chili worden het enorme woudreuzen, en ook hier groeien ze best snel.

Drimys winteri is een struik met grote bladeren en eveneens witte, Helleborus-achtige bloemen, die vanaf -10°C begint in te vriezen, zoals veel Patagonische planten, en dus bijtijds winterbescherming nodig heeft.

Embothrium coccineum is een opgaande struik tot kleine boom, die overladen kan zijn met scharlakenrode bloemen. Het is geen gemakkelijke plant, echt een uitdaging dus. Goede bodemdrainage is ook hier essentieel, anders stikken de wortels.

Crinodendron hookerianum met zeer donkergroen blad en prachtige, kersrode hangende bloemen is echt een uitdaging voor een beschutte tuin.

Crinodendron patagua vrij sterk en bloeit met grote, witte bloemen. Leeft nog steeds in 2025.

Desfontainia spinosa is een op hulst lijkend struikje met helder oranjegele bloemen; gevoelig

Azara lanceolata sierlijk struikje, bloeit als mimosa maar is winterharder

Lomatia ferruginea opgaande heester met varenachtige bladeren, erg mooi! gevoelig

Alstroemeria (Incalelie; is niet wintergroen) hiervan zijn allerlei cultivars uit de zogenaamde Inca- en de Iticancha-serie uitgeplant om een vergelijkend warenonderzoek te kunnen doen. De onderlinge verschillen zijn erg groot! Van de Iticancha-serie zijn er geen planten over gebleven. Van de Inca-serie zijn er enkele terug gekomen. De winterhardheid is dus beperkt, en slakken houden er ook erg veel van.

NB al deze planten groeien op vulkanische bodem, en houden van een jaarlijkse gift lavameel.

Experimenteel uitgeplant in 2025:

Beilschmiedia miersii (Chileense boom met eetbare vruchten)

Gevuina avellana (Chileense hazelnoot)

Een Alstroemeria uit de Inca-serie ("Inca Classic"), geschikt voor de tuin

Harde en semi-harde Citrus

Poncirus trifoliata is een volledig winterharde, maar helaas oneetbare, bladverliezende citroen. Door kruising met de sinaasappel ontstond de zogenaamde "**Citrango**", die gemiddeld ongeveer 12 graden vorst aankan en "semi-hard" is. Met semi-hard bedoel ik dat winterbescherming noodzakelijk is bij strenge vorst. Met deugdelijke winterbescherming (stro, vliesdoek) kunnen citrangoes 15 graden vorst doorstaan. Wordt het nog kouder, dan is enige bijverwarming met lichtsnoer aan te raden.

Goede Citrangoes zijn "Morton" en "Troyer". De vruchtzetting is bij Morton vrij goed, of Troyer ook een rijke oogst zal gaan geven, is nog een vraag. Waarschijnlijk lukt het wel tegen een warme zuidmuur. De smaak van deze vruchten wordt negatief beïnvloed door Poncirus, maar voor marmelades en in gerechten is de Citrango enigszins geschikt.

Poncirus trifoliata "Flying Dragon" is een compacte vorm met kronkelende takken.

Citrus ichangensis is in een beschutte tuin redelijk winterhard in ons land en ook nog wintergroen. De vruchten zijn bruikbaar, je kunt er voortreffelijke lemon curd van maken. Ichangensis-kruisingen met eetbare citrussoorten leveren betere resultaten dan Poncirus-kruisingen. Een prima kruising om mee te experimenteren is b.v. de **Yuzu**, een heerlijke citroen die in de Japanse keuken een belangrijke rol speelt. Is hier in 2025 uitgeplant. De afgelopen 20 jaren is gebleken dat alle Citrus-variëteiten het hierbuiten in de volle grond niet goed doen. Alleen in de volle grond in de koude kas gaat het echt goed. Om lekker fruit te oogsten blijft het vooralsnog noodzakelijk om de boompjes in kuip te houden en 's winters vorstvrij te overwinteren.

In een onverwarmde serre of kas zijn dit aanraders:

Citrus 'Meyers Lemon' is een van de beste citroenrassen als men citroenen wil kweken; de smaak is milder dan de gewone citroen en hij kan lichte vorst goed verdragen.

Tot ongeveer -10°C verdraagt de Satsuma mandarijn ***Citrus unshiu***. Vroegrijpend is bv. het ras Owari.

Citrus taiwanica is een sterke, goed smakende, grote citroen die maximaal 15 graden vorst kan verdragen!! Is voor een zonnige zuidmuur geschikt. Planten komen in de verkoop.

Uitgebreide informatie voor de citrusliefhebbers is te vinden in deze boeiende brochure: Hardy Citrus for the Southeast by Tom McClendon,

<https://documents.pub/document/hardy-citrus-of-the-southeast-by-tom-mcclendon-pdf-dochardy-citruspdfruby.html?page=1>

Vorstbestendige Avocado

Nou ja, tot -10°C, maar aangezien er in de koude kas (wel geïsoleerd!) volop citrus kan worden geoogst - evenals bergbananen - is een experiment gestart met deze ondersoort: *Persea americana* ssp. *Drymifolia*.

Het zal nog wel even duren (±15 jaar) voordat er rijpe vruchten kunnen worden geoogst. Uitproberen en veredelen zijn tijdrovende processen. Maar kassen, die door de sterk opgelopen energiekosten niet meer rendabel kunnen produceren, zouden kunnen overschakelen op gewassen die geen bijverwarming nodig hebben zoals deze boom die zeer belangrijk is voor onze gezondheid. De eerste vrucht is in 2025 in de kas geoogst!

Zaailingen van de sterke Avocado 'Drymifolia' met blad dat naar anijs ruikt

Bekende rassen worden als kuipplant in de kas overwinterd om te testen in hoeverre die goede vruchten opleveren. (Bacon, Brogden, Fuerte, Hass, Mexicola, Topatopa, Zutano) Als er meer over bekend is, wordt dat op de website gepubliceerd.

Exotisch Eten uit eigen tuin

Dit gaat een hype worden als het aan mij ligt!

De Kerajimandarijn en de kaki's (uit Oekraïne) waarmee ik al jaren experimenteer, geven een heerlijke oogst elk jaar, hieronder een foto van de oogst van twee bomen in december 2017:

Deze vruchtbomen kunnen resp. strenge (-10 tot -15) tot zeer strenge (-15 tot -20) vorst hebben. Ideaal is een warme zuidmuur in een beschutte, zonnige omgeving.

Helemaal knetterhard is de zoete, naar banaan smakende Pawpaw (onder):

Pawpaw (*Asimina triloba*)

Deze vrijwel onbekende fruitsoort is een buitenbeentje, het is de enige winterharde soort van de Zuurzakfamilie, waar ook de Cherimoya bij hoort. De "tropische" smaak wijkt af van alle vertrouwde smaken zoals appel, peer, pruim enz. en gaat meer in de richting van banaan-mango-ananas. Het vruchtvlees heeft dezelfde structuur als Avocado. Het is een gezonde, eiwitrijke vrucht. De houdbaarheid is beperkt, maar de vruchten kunnen uitgelepeld worden en van de pulp kan jam of ijs gemaakt worden. Suiker toevoegen is niet nodig.

Elke vrucht bevat enkele grote zaden, waarvan weer nieuwe planten kunnen worden gekweekt. Ze moeten daarvoor minimaal 3 maanden in vochtig papier in de koelkast worden bewaard. Dit heet "stratificeren" en het is nodig om de kiemrust te doorbreken. Hoe groter de zaden zijn, hoe groter de vruchten zullen worden die op zijn vroegst vanaf een jaar of 5 na het zaaien verwacht kunnen worden.

Van Pawpaw kan een natuurlijk medicijn tegen kanker worden gemaakt door een hoog gehalte aan acetogenines in de bladeren.

De bloei van de Pawpaw in het voorjaar is ook al iets aparts:

De bestuiving wordt door aasvliegen gedaan, die hier onvoldoende voorkomen. Er zijn mensen die wat rottende stukjes vlees of vis in hun Pawpawbomen hangen om extra vliegen te lokken. Of dat helpt, weet ik niet. Met een penseeltje handmatig kruisbestuiven schijnt te kunnen. Wat wel belangrijk is, is het aanplanten van enkele verschillende rassen bij elkaar, zodat de kans op kruisbestuiving groter wordt. Vruchtzetting is hier overigens geen probleem.

Pawpaws groeien langzaam en worden uiteindelijk niet heel groot. Naast hun heerlijke vruchten geven de bomen ook mooie herfstkleuren. Daarmee zijn ze bijzonder geschikt voor de gemiddelde siertuin.

Enkele beproefde rassen zijn o.a.:

Sunflower enigermate zelfbestuivend, grote smakelijke vruchten, rijpen later dan gemiddeld af

Davis een wilde selectie uit Michican, rijpt in oktober, fruit middelgroot, eerste resultaten matig

Prima 1216 zelfbestuivend, productief, grote vruchten, kruising uit Italië, aanrader

Overleese wilde selectie uit Indiana, rijpt in september, matige vruchtzetting

Er zijn tientallen andere rassen maar die zijn vooral in de VS in omloop en nog lang niet allemaal hier beproefd. De eerste resultaten zijn met hele jonge boompjes behaald, wat nog niet veel zegt over de vruchtzetting in de toekomst. De oogst in 2025 was laat, maar overvloedig.

De Pawpaw bevat kanker-remmende stoffen (acetogeninen) en daar wordt vooral in de VS onderzoek naar gedaan.

Zie ook hier:

<https://www.fruitleent.nl/home/onze-collectie-fruitgewassen/pawpaws/>, zeer informatief
<http://www.pawpawresearch.com/> site over medicinale bestanddelen en hun werking

Nieuwe planten in observatie:

Fuchsia excorticata (Nieuw Zeeland) wordt dat hier ook een prachtige boom zoals in het wild? De 2 laatste winters gaven geen probleem.

Sagittaria montevidensis (Zuid en noord Amerika) het reuzenpijlkruid, nagenoeg onbekend hier; Hopelijk een aanwinst bij de vijver.

Telopea (Voor moed, doorzettingsvermogen, vertrouwen en aanpassingsvermogen. Een bloesemremedie voor diepe wanhoop, zelfmoordplannen, hopeloosheid ... als je teveel naar het wereldnieuws kijkt)

Chileense planten (***Gevuina*** en ***Beilschmiedia***) zijn in 2025 aan de volle grond toevertrouwd

Nieuwe ontwikkelingen

Naast de toegenomen interesse in de eetbaarheid van planten is het zoeken naar onbekende planten één van de belangrijkste bezigheden van De Groene Prins. Een zoektocht hoog in de bergen van Noord Vietnam leverde o.a. nieuwe varensoorten, bananen en mogelijk winterharde *Schefflera* op (Aralia-familie net als de bekende *Fatsia*). In de komende jaren wordt de bruikbaarheid in de tuin uitgeprobeerd.

Bessen van ***Scheffler aff. Fansipanense*** op 2000 m hoogte verzameld en thuis uitgezaaid. De zaailingen groeiden hier tergend langzaam en hebben het niet gered.

Wat er nog over is van de natuur in Noord Vietnam is in een hoog tempo aan het verdwijnen. De ontbladeringsmiddelen die Amerikanen in de oorlog over de jungle van Noord Vietnam hebben uitgestort hebben de natuur (en de mensen!) zwaar aangetast; de bergstammen slepen hout, orchideeën en allerlei kruiden uit het oerwoud. Hopelijk overleven de door plantenjagers verzamelde planten nog wel in botanische collecties in Europa.

BIJLAGE I aanbevolen boeken

Aanbevolen boeken:

"Botanica", uitgeverij Könemann - zonder twijfel een belangrijk naslagwerk! Te vinden bij de "witte" boekhandels voor een lage prijs

"Ferns for American Gardens", John T. Mickel, Macmillan Publishing Company, New York

"De complete gids voor tuinvarens", Martin Rickard, Schuyt & Co

"Camellias", Helga & Klaus Urban, De Groene Bibliotheek

"Growing Camellia's in Cold Climates", William L. Ackerman, Noble House, Baltimore

"Beyond the Camellia Belt", William L. Ackerman, Ball Publishing, Illinois, V.S.

"The illustrated Encyclopedia of Camellias", Stirling Macoboy, Timber Press

"The World of Magnolia's", Dorothy J. Callaway, Timber Press

"Hardy Gingers", T M E Branney, Timber Press

"Palms won't Grow Here and other Myths", Francko, Timber Press

"Hardy Palms and Palm-like Plants", Martyn Graham, Guild of Master Craftsman Publications Ltd

"Winterharte Palmen", Mario Stähler & Tobias Spanner, Medemia

"Bananen in Mitteleuropa", Joachim Jäck, Books on Demand GmbH, Norderstedt

"Australian Plants", Thomas Ross en Jeffrey Irons

Routebeschrijving vanaf de A32: afslag 7 nemen, bij rotonde linksaf, na ± 500 m komt u bij verkeerslichten en slaat u rechtsaf. Links ziet u dan een watertoren. Direct voorbij de watertoren slaat u rechtsaf de Kwikkels in. Na 400 m ziet u links beneden de kwekerij.

Vanaf de weg Blokzijl – Steenwijk: bij rotonde richting Steenwijkerwold aanhouden; bij de verkeerslichten slaat u linksaf. Links ziet u dan een watertoren. Direct voorbij de watertoren slaat u rechtsaf de Kwikkels in. Na 400 m ziet u links beneden de kwekerij.

SVP niet bij het voorhuis aanbellen, maar door het groene ijzeren hek het erf op gaan. beter niet via de onverharde Bakkersteeg rijden

BIJLAGE II aanbevolen zeer sterke exoten

NB deze planten groeien alleen goed op goed afwaterende bodems!!! In tuinen die 's winters langere tijd drassig zijn, moet eerst drainage worden aangelegd. Winterbescherming is alleen nodig tijdens koude winters en altijd bij jonge planten, vooral tijdens de eerste winter buiten! Een greep:

Agapanthus	A. campanulatus, 'Lilliput', Headbourne hybrides
Albizia julibrissin	op lichte, zanderige grond
Arisaema	vele soorten, geschikt voor lichte schaduw
Sabal minor	stamloos maar na Rhipidophyllum de hardste, trage groei
Bamboe	zie de website voor de nieuwste Fargesia-selecties; het vergelijkend warenonderzoek loopt nog altijd door; veel Phyllostachys soorten, Bashania, Semiarundinaria viridis
Camellia	oleifera, japonica-selecties, hybrides zoals Spring Festival, sasanqua's. Op de website wordt vermeld welke soorten de koudste winters goed zijn doorgekomen.
Cyclamen	C. coum, C. hederifolium
Eucalyptus	E. debeuzevillei, E. niphophila, E. 'Azura'
Fatsia japonica	uit de wind en de zon planten
Helleborus	vele soorten
Impatiens	I. omeiense, een hard vlijtig liesje. Meerdere variëteiten.
Liriope	L. muscari (L. graminifolia is gevoeliger)
Magnolia grandiflora	vele soorten, maar Little Gem alleen in een beschutte tuin
Musa basjoo	overleeft als oudere plant goed (zelfs zonder afdekken) onder blad, stro e.d.; M. sikkimensis is mooier maar gevoeliger
Ophiopogon	alle soorten maar de witbonte vormen zijn wat gevoeliger.
Poncirus trifoliata	hardste citrus, kan ook op klei
Prunus lusitanica	'Angustifolia' is vooral een goede haagplant
Quercus ilex	Steeneik
Rhipidophyllum hystrix	groeit helaas erg traag – wel de allerhardste palm
Rhododendron	talloze soorten
Sabal minor	zeer harde Amerikaanse stamloze palm
Trachycarpus	T. fortunei en T. wagnerianus wel met winterbescherming!
Varens	vele sterke wintergroene soorten zoals Adiantum venustum, Dryopteris affinis, D. erythrosora, Polystichum alle soorten, Cyrtomium fortunei enz.
Yucca	Y. flaccida, Y. gloriosa

NB. Deze lijst stamt nog uit de 90er jaren. Dankzij de opwarming kan er inmiddels veel meer in de tuin! Denk aan vele soorten Hedychium, Nerium oleander selecties, Arbutus, Eriobotrya, sterkste Canna's enz. enz.

Deze Camellia 'Freedom Bell' trotseert met gemak nog wat winterse omstandigheden tijdens de bloei

**BAMBOE-CAMELLIA-EUCALYPTUS-MAGNOLIA-
RHODO'S-PALMEN-VARENS-enz.**

Deze ***Callistemon citrinus*** kan nog niet in NL maar ***C. rigidus*** is wel winterhard hier.

grote botanische overzichtstuin

open: op afspraak

Kwikkels 3, 8341 SK STEENWIJKERWOLD

tel 06-22370001

email jungle@degroeneprijs.nl***regelmatige introductie van nieuwe exoten*****Wees wijs, maak een jungleparadijs!****www.degroeneprijs.nl**

